

KÜLTÜREL HAFIZA VE KENT BELLEĞİ AKTARIMINDA TUNCELİ ALEVİ OCAKLARI VE OVACIK AKTAŞ BABALARI

TUNCELİ ALEVİ HEARTHS AND OVACIK AKTAŞ FATHERS IN THE TRANSMISSION OF CULTURAL MEMORY AND URBAN MEMORY

ŞENGÜL ŞENOL*

Sorumlu Yazar

Öz

Günümüzün hızla dijitalleşen dünyasının yarattığı iletişim araçları ve dijital kültür, özellikle belirli kültürel mirasların yeni nesillere aktarılmasında yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda tarih ve doğa okumalarının dijitalleşmesi hafıza kaybının önüne geçememektedir. Alevi kültürü, kültürel çeşitliliği ve bütünlüştürücü tavrı açısından barışçıl söylemler hazinesidir. Bu kültürün yaşatılmaması, barışçıl söylemlerin gelecek nesillere aktarılamaması anlamına gelmektedir. Alevi mekân ve merkezleri, geçmiş değerlerin ve kültürel birikimin aktarılması açısından kentsel belleğin kurumsallaşmış en önemli yapı taşlarıdır. Bu sorumluluğun bilinciyle Alevi toplumsal hafızasının ve somut olmayan kültürel mirasının canlı tutulması ve derinleşen toplumsal hafıza kaybına karşı mücadele etmektedir. Bu mekanlarda icra edilen ritüeller, otantik anlatılar, kaybolmaya yüz tutmuş Alevi kültürel mirasının ve belleğinin aktarımında geçmişti bugüne bağlayan bir işlevi görmektedir. Tarihsel geçmişteki eski adının sırasıyla Çemişgezek, Hozat, Dersim ve Tunceli adını alan bu ilde Alevilik kent belleğinin aktarımında önemli bir yere sahiptir. Alevi inancının temeli olan Ocak sistemindeki rıza- ikrar kurallarının toplumsal refahın ve sosyal adaletin yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bireyin olgunlaşması açısından bir okul özelliği taşıyan Ocaklar ve onun temsilcileri kültürel hafıza olan 4 kapı 40 makam öğretisini 16 yaşına kadar yeni kuşaklara aktarırlar. Alevi ocağına mensup bir Baba (rehber, pir, mürşit) en az yılda bir kez sorumlu olduğu Alevi Canları ziyaret eder ve Gülbenk (dua) verir. Baba ve Ana'nın da yanında yer aldığı Cem İnanç Ritüeli'nde yapılan 'Özünü Dara Çekme' hizmetiyle topluluğun sorunları çözüme bağlanırken, semah ve felsefi deyişlerle birey ruhen arındırılmaktadır. Bu çalışma, Tunceli'deki somut kültürel miras rolü nedeniyle Şı/Şâh Ahmet (Şeyh Ahmet) Mürşit Ocağına bağlı olan Ovacık Aktaş Babaları'nın türbe/ziyaretgahlarını da kapsamaktadır. Çalışmanın metodolojisinde Teun A. Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi kullanılarak Alevi inanç ve felsefesinin yeni nesillere aktarımı ve günümüzde geçirdiği dönüşümler tarihsel aktarım ve kentsel bellek ilişkisi üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik ve Ocakları, Aktaş Babaları, Tunceli Kent Belleği, Somut Kültürel Miras ve Somut Olmayan Kültürel Miras, Ziyaretgâhlar.

Abstract

The communication tools and digital culture created by today's rapidly digitalising world are insufficient especially in the transfer of certain cultural heritage to new generations. In this context, the digitalisation of history and nature readings cannot prevent memory loss. Alevi

Araştırma Makalesi / Künye: ŞENOL, Şengül. "Kültürel Hafıza ve Kent Belleği Aktarımında Tunceli Alevi Ocakları ve Ovacık Aktaş Babaları". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 113 (Mart 2025), s. 19-44. <https://doi.org/10.60163/tkchbva.1596835>

* Dr. Öğretim Üyesi, Munzur Üniversitesi, İletişim Fakültesi, E-mail: sengulsenol@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8688-8263.

culture is a treasure trove of peaceful discourses in terms of its cultural diversity and integrative attitude. Failure to keep this culture alive means that peaceful discourses cannot be passed on to future generations. Alevi spaces and centres are the most important institutionalised building blocks of urban memory in terms of transmitting past values and cultural accumulation. With the awareness of this responsibility, Alevi social memory and intangible cultural heritage are kept alive and struggled against the deepening loss of social memory. The rituals and authentic narratives performed in these places serve as a function that connects the past to the present in the transmission of Alevi cultural heritage and memory, which are about to disappear. Alevism has an important place in the transmission of urban memory in this province, which was renamed Çemişgezek, Hozat, Dersim and Tunceli respectively. The rules of consent and ikrar in the Ocak system, which is the foundation of Alevi belief, constitute the building blocks of social welfare and social justice. The hearths and their representatives, which have the characteristics of a school for the maturation of the individual, pass on the cultural memory of the 4 gates and 40 maqams to new generations until the age of 16. A Baba (guide, pir, murshid) belonging to an Alevi hearth visits the Alevi Canes for whom he is responsible at least once a year and offers a Gulbenk (prayer). During the Cem Belief Ritual, in which Baba and Ana also take part, the community's problems are solved through the service of 'Drawing the Essence to the Dara', while the individual is spiritually purified through semah and philosophical sayings. This study also covers the shrines/visitation centres of the Ovacık Aktaş Babas, who are affiliated to the Şî/Şâh Ahmet (Şeyh Ahmet) Mürşit Quarry due to their role as tangible cultural heritage in Tunceli. Using Teun A. Van Dijk's critical discourse analysis in the methodology of the study, the transmission of Alevi belief and philosophy to new generations and the transformations it has undergone today are evaluated through the relationship between historical transmission and urban memory.

Key Words: Alevism and Hearths, Aktaş Fathers, Tunceli City Memory, Tangible Cultural Heritage and Intangible Cultural Heritage, Visitor Centres.

Giriş

Tarih ve tabiat okumaları kentlerin kültürel bellekleri oluşturmaktadır. Özellikle post modern dünyada bir kentin tarihi, kimliği, ruhu, geçmişte o yaşanan toplumdaki inançlar, inanç felsefesi ve kültürel zenginlikleri ile var olabilmektedir. Bu kültürel zenginlikler yeni nesile aktarıldıkça, kentler; kendi kent belleğini koruyabilmektedir. Son yıllarda Tunceli'deki Alevi ocakları ile ilgili yayımlar yapılmaktadır. Yapılan akademik çalışmalar gitgide artan bir ivmede yeni çalışma izlekleri ortaya çıkarsa da bazı alanlar hala bakir kalmaktadır. Şî/Şâh Ahmet Ocağına bağlı Ovacık Aktaş Babaları bu ihmal edilmiş alanlardan biridir. Bu makale; Ovacık, Aktaş Babaları üzerine yapılan ilk araştırma özelliği taşımaktadır. Bundan dolayı yazılı kaynaklar haricinde sözlü kaynaklara da atıf yapılarak yer verilecektir. Çalışmanın metodolojisinde Teun A. Van Dijk'in eleştirel söylem analizi (Van Dijk, 2015, 466 vd.) seçilmiştir. Çünkü bu yöntem kültürel kent belleği çalışmasında inançsal kültürel kavramları anlamlandırmanın yanı sıra toplum ile ilgili bilgi aktarımını analiz etme imkânı vermektedir.

Alevi Ocaklarının önemli bir bölümü son bin yıl içerisinde belirli tarihsel aralıklarla Horasan'dan Kerbela'ya, oradan gelip Anadolu'yu mekân eylemişlerdir. Günümüzde üzerinde çok tartışılan yörenin adlandırılması konusuna kısaca değinelim: Yörenin eski adı Çemişgezek Livası'dır ve geniş bir bölgeyi içine almaktadır (Arıkan, 2011, 101). Bölge merkezi Hozat olmak üzere bir mutasarrıflık olarak düzenlenmiş ve Dersim olarak adlandırılmıştır. Ocaklar üzerinde yaşadıkları yaşam alanlarını kendi Ocaklarının isimleri ile tanımlamışlardır ve bugün de bu gelenek hala geçerlidir, örneğin batı Tunceli Şî/Şâh Ahmet ve Şî/Şâh Hasan Bölgesi ve doğu Tunceli ise Dersim bölgesi gibi. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Tunceli Kalan mezrası üzerinde kurulmuş yeni bir kenttir. Hozat, Ovacık ve Nazımiye, Pülümür'den göç

alarak gelişmiş ve bir kent haline dönüşmüştür. Bu yüzden kent belleği ve kültürü daha çok ilçe ve köylerin taşıdığı kültürel birikimle ortaya çıkmıştır.

Kültür antropolojisinde San Fransisko ekolünün temsilcisi olan Clifford Geertz göre: bir toplulukta kültür insanın yarattığı değerler bütünüdür ve birey günlük yaşamında bu anlamlar bütünü ve bakış açısıyla hareket etmektedir (Geertz, 1973, 8). Kültürel Sermaye kavramının geliştiricisi olan Sosyolog Pierre Bourdieu ise kültür ve sınıfların olduğu toplumlarda baskın kültürlerin kendini dayattığını belirtmektedir (Palabıyık, 2020). Bu araştırma bir bakıma disiplinler arası bir çalışma olarak evreninin yukarıda kuramsal çerçevesini oluşturulan kent belleği üzerine bir çalışma olacaktır. Bu açıdan bakıldığı zaman içinde sosyoloji, sosyal antropoloji, kısmen etnografya ve tarihin bulunduğu geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Tunceli Alevi Ocakları kendi başına kent kültürü bakımından son derece özgün bir laboratuvar özelliği taşımaktadır. Tunceli’de adı Şı/Şâh Ahmet veya Şahmed olarak telafuz edilen, genelde ise Şeyh Ahmet olarak kaynaklarda yerini alan, bu ocağa bağlı Aktaş Babaları üzerinde de ciddi bir bilimsel çalışma yapılmamış olup tarihi ve kültürel derinliği itibarıyla 800 yıl kadar eskiye giden son derece dikkat çekici bir Alevi Ocağıdır.

Osmanlı Salnamelerinde; Yapıcı’ya göre, Dersim’de 200’ün üzeri yerel bir kavram olarak kullanılan Ezbet (aile, topluluk, aşiret) yaşamaktadır ve sert iklim koşullarında besici sosyo-ekonomik yapısına bağlı, gerektiğinde kendileri ve hayvanları korumak için iyi silah kullanan yörenin coğrafi yapısına göre giyinen kültürel olarak da özgün bir sosyal örgütlenme içinde olan topluluklardır. Sosyal örgütlenmenin merkezinde ise Ocaklar ve Ocakların Babaları, başka deyişle Seyyitleri bulunmaktadır. Seyyitler Ocakların bir noktada tartışma götürmez otoritelerini temsil eder ve sadece inanç-dini konularda hüküm vermezler aynı zamanda bir nevi ombusman görevi yaparak toplumun üretimden sosyal ilişkilerine kadar birçok ortamın düzenlenmesinden sorumludurlar. (Şenol, 2020, 36-37). Bu tasavvufi sosyal organizasyon insanların bir birey olarak eşitliğine dayanır. Burada esas olan insanın sosyal statüsünden çok yaratılıştan can oluşu ve bütün canların mevki ve cinsiyet farkı olmaksızın eşit olması ilkesidir. Bunun Tunceli’deki Alevi kültür ve inançlarının öznesi olan Ocak sistemi desteğiyle her bir bireyin ve doğadaki tüm canlıların özgün ve değerli olması, doğa ile ahenk içinde yaşama anlayışlarından dolayı korunabilmiş ve bugüne taşınmıştır.

Tunceli’de kent belleğini oluşturan bu tasavvufi sosyal örgütlenmenin sosyo ekonomik yapıyla da birleştiği görülmektedir. Sosyal antropoloji ve etnografya üzerinde çalışan bilimcilerin önemli bir kısmı aşiret yapısını daha çok Afrika ve Avustralya’daki doğa toplulukları üzerinde yaptıkları araştırmalara göre değerlendirmişlerdir. Oysa son yıllarda yapılan araştırmalarda besici sosyo kültürel yapısına dayalı örgütlenmenin bütün bu değerlendirmeler farklı olarak geliştiği görülmüştür. Sosyal Antropolog Tapper, bunun ciddi bir yanılğı olduğunu kabul etmektedir. Sanayileşme öncesi kent kültürünün oluşması iki temel noktada ele alınabilir. Bunlardan ilki tarım kültürü olan toplamlarda oluşmuş kent kültürüdür. Kültür Antropolojisi üzerinde çalışmalar yapan kültür antropologları tarihin çok eski dönemlerine kadar giderek Aztek ve Maya uygarlıklarındaki kent kültürünün üzerinde durmaktadırlar. Bu kültürün bölgeye keşifler sırasında Avrupalı denizcilerin gelmesine kadar varlığını uzun bir süre devam ettirdiğini belirtmektedirler. (Havilland, A.V.-Prins, Harald. E.L. -Walrath, Dana- McBride, Bunny, 2008, 353-356).

İkinci grup ise besici ekonomik ilişkilerine dayanan kent kültürü ve bunun yarattığı kültürel hafızadır. Tunceli ve çevresinde oluşan kent kültürü ve kentin kültürel hafızasının tam olarak kavrayabilmek için besici ekonomik durumunun oluşturduğu yapıyı çok iyi bilmek gerekmektedir. Bu konuda Kültür Antropolojisi isimli çalışmada

İran'da yaşayan ve bir aşiret konfederasyonu olarak bilinen Bahtiyarlar üzerinde geniş bir araştırma yapıldığı bilinmektedir (Kültür Antropolojisi, 347-350). Yine bu konu üzerinde ünlü sosyal antropolog Richard Tapper'ın İran sınır boylarında Şahseverler isimli çalışması tarihsel perspektifi göstermesi bakımından önemlidir. Yazar, Önsöz ve giriş bölümünde 16. yüzyıldan başlayarak yakın zamanlara kadar besici kültür ve ekonomisi üzerine kurulmuş olan bir sosyal örgütlenmenin analizini yaparken sosyal örgütlenme olarak yüksek bir mental yapıdan söz etmektedir. (Tapper, 2004). Sanayileşme ve modernleşme sonrası yavaş dönüşüm geçiren bu yapının kent hafızasındaki köklü yerini anlamak için bu yapının tarihi, sosyal ve ekonomik boyutlarını tam olarak anlamak gerekmektedir.

Anadolu'ya 11. ve 13. yüzyılda gelen toplulukların önemli bir kısmı üretim ilişkileri bakımından besici sosyo kültürel yapısına bağlı topluluklardır. Tunceli bir bakıma bu toplulukların doğudan batıya bir geçiş noktasında oldukları gibi Güneyden Kuzeye yaylalarıyla buluşma noktalarını oluşturması bakımından dikkat çekmektedir. Bu yüzden Tunceli yöresinde gelişen ve bugün batı tarzı kentleşmenin bütün Anadolu'yu dönüştürmeye çalıştığı bir ortamda kent kültürel belleği ile buna direnen bir yapıdadır. Bu kent belleğini çok iyi anlayabilmek için öncelikle Horasan, Horasanlı, Horasan Erenleri gibi kavramların bilimsel temellerini çok iyi bilmek gerekir. Çoğunlukla bu konuda yapılan çalışmalar maalesef bu kavramların içeriğini dolduramadıkları için ciddi yorum ve değerlendirme yanlısına düşmektedirler. Bu araştırmanın ortak noktasını oluşturan ve somut olmayan kültürel kavramları konusunda geniş derleme ve gözlem yaptığımız Aktaş Babalarını da bu kavramlarla birlikte değerlendirmek gerekir. Tunceli, geçmişinde de birçok medeniyete ev sahipliği yapmış sırasıyla; Anadolu Selçukluları Selçuklular dönemi, 1243 Köseadağ savaşıdan sonra Moğol hâkimiyetine, 1250 İlhanlı hâkimiyeti, Eretna beyliği, 1387 yılı Timur akınları sonrası Karakoyunlular ve Akkoyunlar hâkimiyeti yaşamıştır (Yılmazçelik, 1999, 20). Şah İsmail'in hükümdarı olduğu Safevi devleti 1501-1514 yılları arasında bu coğrafyada hüküm sürmüş, Çaldıran savaşında (1514) Osmanlı İmparatorluğuna yenilgisinden sonra yeni bir dönem başlamıştır (Bozarslan, 1962, 189-198). Çaldıran savaşından sonra Çemişgezek Sancakbeyliği (Ünal, 1999, 323, Harita 1) kurulmuş olup uzun bir dönem hüküm sürerken, 1848 yılına gelindiğinde Osmanlı hükümeti yeni bir idari sistem olan Vilayet sistemine geçmiş olup bölge merkezi Hozat olan Dersim Livası kurulmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinde Tunceli'nin batısında büyük bir manevi gücü olan Aktaş ve Ağdat Babalarının yönlendirmesi ile 1877/1878 tarihinde bazı tarihçilerin yanlış değerlendirmelerinin aksine Rus işgaline karşı bölge kahramanca korunmuş ve Ruslar bölgeye girememiştir. Bugün bölgeden halen kent belleğinde bu bilgiler bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Bu araştırma için yapılan alan çalışmaları sırasında sözlü kaynaklarımızdan Nazife Ana ve Saycan Baba bu olaylarla ilgili geniş bilgi vermiştir. (Nazife Ana, 2013, 3). Halk arasında 93 Harbi olarak 1877/78 Osmanlı Rus savaşından sonra bölge yeniden siyasi düzenlemeye tabi tutulurken, Dersim Sancağı Vilayeti yerine 1892 yılında Hozat merkezli Mutasarrıflık oluşturulmuştur. 1908 yılından itibaren iktidara gelen İttihat Terakki hükümeti döneminde Ocak ve toplumun ileri gelenlerinin ilçenin yönetiminde üst idari görevler verildiği görülmektedir; örneğin Ovacık'ta Munzur Ağa, Hozat'ta Kahraman Ağa, Pülümür'de Hüseyin Ağa ve Mazgirt'te Gülabi Ağa (Sevgen, 1999, 69). Osmanlı döneminde de Şı/Şâh Ahmet ocağına bağlı Ağdat Babalarının büyük Dedeleri olan Kara Süleyman yol koruyucusu olarak 1860 yılında Batı Tunceli'ye ve doğusuna ise Şâh Hüseyin tayin edilmiştir (Yılmazçelik, 1999, 35-36). Cumhuriyet dönemine kadar sınırları ve Ocak temsilcilerinin de belirli dönemler içinde yer aldığı yönetimlerin, 1935 yılına

gelindiğinde idari merkez Tunceli'nin batısından bugünkü merkezi üzerinde kurulan Kalan'a alınmış ve idaresiyle Tunceli ili olarak ilan edilmiştir (Şenol, 2020, 147).

Tunceli; Türkiye'deki Alevi Ocaklarının önemli merkezlerinden birini oluşturmaktadır ve bugün yüz bine yakın nüfusu vardır. Buna göre Batı Tunceli'yi merkez olarak seçen Şı/Şâh Ahmet, Şı/Şâh Hasan, Celal Abbas, Derviş Cemal, Sarı Saltık Ocaklarıdır. Tunceli merkez ve ilçesi Nazımiye'de Kureşan, Kalmeme Sır, Tunceli Merkez ve Mazgirt'te Derviş Gevr, Seyit Sabun, Baba Mansur, Şeyh Çoban, Pülümür'de Pir Sultan Abdal, Kal Ferat ve Pertek ilçesinde Şeyh Delil Berhican ve daha ismini saymadığımız birçok ocaklar ve mekânları vardır ve topluma hizmet sunmaktadır. Bu ocaklar Ehl-i Beyt' olan Hz. Muhammet, kızı Fatma, eşi Hz. Ali; Hz. Fatma ve Hz. Ali'nin çocukları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e bağlılıklarını ifade ederler. Her Ocağın elinde bir soy şeceresi mevcut olup bu durum Ocak temsilcilerine Seyit unvanını kazandırır (Kaleli, 1993, 29). Ocaklar kendi içinde pir mürşit ve rehber olmak üzere iç örgütlenme ile sosyal örgütlenmeyi sürdürür. Aynı zamanda Ocaklarda kendi içinde sırasıyla mürşit ocağı, sonrası pir ocağı ve rehber ocağı şeklinde bir yapılanma gösterirler.

Özellikle 13. yüzyılda Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli (1209-1271) tarafından yapılandırılan Ocaklardaki kurumsallık bugün de sürerken, ancak temsili makamlarındaki ana, baba; rehber, pir, mürşit ve dede adlandırmaları bölgelere veya coğrafyalara göre kavramsal farklılıklar gösterebilmektedir. Seyitlik makamında nesilden nesile inançsal aktarımlar uygulanırken, talip olarak adlandırılan kişilerin Alevilikte mutlaka bir rehber, pir ve mürşit bağı söz konusudur (Şenol, 2020, 66-67). Temsili makamları yürüten rehber, pir ve mürşit de aynı zamanda taliptir ve hem de inançsal hizmeti sürdürmekte sorumlusudur. Alevilikte inanç için Hak yolu, Adalet Yolu veya yol kavramları kullanılmaktadır. Mustafa Düzgün'e göre Alevi Can; Hak, Muhammed ve Ali yoluna rehberin desteğiyle girer ve 'Hak'ta hak olmak için el ele el Hakk'a yöntemiyle inancını yaşar (Şenol, 2020, 66).

1911'de Tunceli'yi ziyaret eden Molyneux-Seel inançları için Hak kelimesi kullandıklarına şahit olduğunu ve bunun tanrı anlamının yanı sıra adalet veya adil anlamına geldiğini ifade etmektedir (Molyneux-Seel, 1914, 65). Alevi halkının inançlarını yol uşağı (mensubu) veya doğru yolun uşağı (mensubu) olarak tarif ettiklerini, Ovacık'taki ezbetler (bir aile/guruba mensup topluluk) olan Bal uşağı, Arslan uşağı, Şam uşağı olarak Türkçe isimleri taşıdıklarını ve Seyitlerin (Seyyitlerin) ise inanç liderleri olduklarını belirtmektedir. Hz. Muhammet ve Hz. Ali'ye çok değer verdikleri için sabahleyin güneşe karşı gulbeng (dua) ederek, Hz. Ali'den yardım istediklerine şahit olduğunu vurgulamaktadır. Tunceli Aleviler'inin 12 İmam Buyruklarına uydıklarını, kadın ve erkeklerin birlikte ibadet günü olan perşembe gününde Cem yaptıklarını, Seyitlerin; ocağını temsil eden post üzerinde oturup cemleri yürüttüğünü belirtmektedir. Ayrıca Tunceli Aleviler'inin Irak Necce'te bulunan Hz. Ali Türbesi'ni, Hz. Hüseyin'in Kerbela'daki Türbesi'ni ve Hünkâr Bektaş Veli'nin, Hacı Bektaş'taki Türbesi'ni ziyaret edip niyaz olduklarını ifade etmektedir (Molyneux-Seel, 1914, 50-68).

Kuruluşu Horasan'da gerçekleştiği belirtilen Alevi Ocakları farklı tarihlerde Anadolu'ya göç etmiştir (Brentjes, 1972). Horasan Erenleri, Anadolu Evliyaları olarak bilinen Alevi Ocak mensupları Anadolu'yu vatan eylemişlerdir. Burada bin yıl içerisinde önemli kültürel hafıza oluşturmuşlardır. Tunceli'deki Alevilerin kendine özgü varoluş mitolojileri vardır ve buna göre, Güruh-u Naci ve Naciye'den doğmuşlardır. Soylu bir soya sahip olup; 72 millete aynı nazarda baktıklarını ve kendileri 73'cü soy olarak insanlığa yol gösteren Ocak mensupları olduklarını belirtirler (Şenol, 2020, 69-74).

Anadolu'dan Balkanlara ve Avrupa'ya taşınan bu inançsal/felsefi yolculuğa önderlik eden birçok Alevi Ocakları doğudan batıya doğru giden bu yolculukta inançsal ve kültürel olarak karşılıklı olarak etkilenmişlerdir. Doğa ile ahenk içinde yaşama mantığı ile tek tanrı anlayışını Aleviler Orta Asya ve Horasan'da sentezleyerek (yorumlayarak) bugün yaşadığı coğrafyalara taşımış, onu korumuş ve hak yolu olarak da devam etmektedir. Alevilik burada akli ve bilimi seçmiştir ve analitik bir düşünce tarzı vardır ve Pir Hünkâr Bektaş Veli'nin şu dizelerinde görmek mümkündür: “*Hararet nar'dadır, sac'da değildir, Keramet baş'tadır, taç'da değildir, Her ne arar isen, kendinde ara, Kudüs'de, Mekke'de Hac'da değildir. Sakin ol kimsenin gönlünü yıkma, Gerçek Erenlerin izinden çıkma. Eğer insan isen ölmezsin korkma, Aşığı kurt yemez, uc'da değildir*” (Gülçiçek, 1994, 14). Türkiye'deki Alevilerin kendine özgü bir tanrı anlayışı vardır ve bunu da “biz İslam'ın özüyüz” şeklinde ifade etmektedirler. Bâtını (öğreti/içsel/özümlemek) olarak da tarif edilen ve özellikle Horasan'dan getirdikleri, insanî değerleri temel alan inanç felsefelerini korurken, laikliği kendilerine ilke edinip kadına çok büyük değer vermektedirler. Hünkâr Bektaş Veli'nin torunlarından Postnişin Hamdullah Çelebi, 1827 yılında Kırşehir'de yargılandığı şer-i mahkemedeki savunmasında şöyle ifade etmektedir: “Biz Müslümanlar aile ocağında kadını daha önde ve muteber görmüşüz. Kadın boşamayı günah saymışız. Dergâhlarda kadını boşamak suçundan erkekler düşkün olmaktadır.” (Koçak, Özmen, 2012, 37). Bu bakış açısıyla beslenen Anadolu; Tunceli Aleviliği de kadına çok değer vermektedir, Cem ritüellerinde kadın ve erkekler beraber oturur ve birlikte dua ederler.

Cem Vakfı kurucularından ve Ebeveynlerin birisi tarafından Şî/Şâh Ahmet evladı olan İzzettin Doğan Anadolu Alevi düşünce ve felsefesinin dünyada tanınması konusunda şunları söyler: “Bugün dünyanın kültür şahikalarından birini oluşturan Yunus Emre, Bizler, Yunus'larla, Hacı Bektaş'larla, Pir Sultan'larla ve Mevlana'yla dünya kültürlerine katkı sağlıyoruz, ama ne yazık ki bunun farkında değiliz” (Kaleli, 1997, 122). Ayrıca İzzettin Doğan'a göre, Alevilerin evinde Hz. Ali, Mustafa Kemal Atatürk ve Saz/bağlama evlerinin duvarlarında yan yana asılı olduğunu, Alevilerin bilim ve laikliğe çok değer verdiğini “Bana bir harf öğretenin kulu olurum” söyleyen Hz. Ali ile sonra “Hakiki mürşit ilimdir” aynı sözleri söyleyen Atatürk ile paralellik kurduklarını ve bundan dolayı çağdaş Cumhuriyet'in kuruluşunda en büyük desteği Aleviler/Bektaşiler sağlamıştır (Kaleli, 1997, 123).

Alevi Ocaklarının yapılanmasının en önemli unsurlarından biri de musahiplik kavramıdır. Musahipler birbirleri ile aileleriyle birlikte kardeş olurlar. Birbirleri ile sosyal dayanışma ve yardımlaşma içinde bulunurlar. Musahibi olmayan aslında Ocakların yaptığı Cem'lere alınmaz. Saycan Baba “*Her Alevi erkeğin bir musahibi vardır*” olduğunu ifade ederken musahip evlilikte çiftlerin yanında duran ve toplumsal hayatta destek olan yol kardeşidir. Kurulan bu ilişkide bir İkrar Verme dediğimiz bir sözlü sözleşme yapılır. Yol kardeşliği kuran kişiler bu ikrara uyarlar. Aksi durumlarda bazı yaptırımlar uygulanır. Musahiplik dışında erkek çocuğun sünnetinde kurulan kirvelik sistemi ilişkisi de Alevilikte büyük önem taşımaktadır (Saycan Baba, 2021, 3).

Tunceli'de Cem ritüelinde Canlar (bireyler); ‘*bir kavilde karar kılıp ikrarbend*’ denilen; yani birbirine söz verirlerken, dört kapının kilidi Şahı Merdan Hz. Ali'ye ve dört kapının dilini Pir Hünkâr Bektaş Veli'ye ve bağlı oldukları Ocağa; post üzerinde Cemi yürüten Baba ve Anaya niyaz ederler. (Şenol, 2020, 53). Alevilikte önemli diğer bir kural ise; insanın olgunluğa erişebilmesi için *Can* olarak tarif edilen bireyin/talibin 4 kapı 40 makam sistemidir. Bunlar; ‘Şeriat’, ‘*Tarikat*’, ‘*Marifet*’ ve ‘*Hakikat*’dir. Bu kapılardan geçilmesi gerekmektedir. Olgunluk eğitimini öncelikle rehber ve diğer

temsili makamlar uygulamaktadır. Edebi ve nefsi korumada 40 kurala uyulmasını öneren Alevilik inancı aklı ve mantığı öncelemektedir (Şenol, 2020, 66-67). Alevi inancında olan; ‘‘Elime, belime, dilime sahip ol’’ öğretisine sosyal yaşamda uymayan bireylere de yaptırım olabilir. Örneğin dürüst davranmayan, hile yapan, doğruluktan ayrılan ve toplumda düşkün görülür ve bu bireylerin tekrar topluma kazandırılması Cem ritüelinde tüm topluluğun verdiği karar ile mümkün olabilmektedir (Ayyıldız: t.y., 352-370). Bu Cem ritüelinde ‘özünü dara çeker’, hizmeti yapılır ve Cemi yürüten Baba ve Ana’nın önünde kişi yaptığı hatayı anlatır ve Cem Babası topluluktan görüş talep eder, yaptırım konusunda ortak ve her bireyin rızayla alınan bir karardır ve uygulanması titizlikle izlenir. Genelde topluluktan izole edilen bireyin örneğin yedi defa Cem ritüeline alınmaması, kurban eti verilmemesi, rehberin evine gitmeyip gülbenk (dua) vermemesi gibi (Saycan Baba, 2021, 3). Ocak mensuplarının evlilikte riayet ettikleri önemli kural ise yine Ocak mensupları ile izdivaç yapmalarıdır. Çünkü inancı temsil eden ve yürüten ve toplumsal yükümlülükleri olan Alevi Ana ve Baba’lardır. Kendisinde derleme yaptığımız Nazife Ana’ya göre; soydan devamlılığı sağlayan Ocak mensupları ile yapılan bu evliliklerde nikâhı bozmak sadece istisnai durumlarda olabilmektedir (Nazife Ana, 2023, 2). Ayrıca Ocak temsilcileri yol gösterdikleri talip, musahip ve kirveler ile var olan ikrar; (sözleşme) yani kurulan yol kardeşliğinden dolayı kesinlikle evlilik yapılamaz (Nazife Ana, 2023, 2). İnancı yürüten temsil makamındaki Baba ve Ananın aktif siyaset ve ticaret yapması doğru görülmez, bireyi olgunluğa ulaştırarak, Çerağ uyandırıp Cemde 12 hizmeti yürüten, talibe gülbenk verenlere *çıralık* başka ifade ile *Hakkullah* verilir. Bu da duayı alan bireyin/talibin rızalığına bağlıdır, gönünden koparı verir, mecburiyet yoktur (Saycan Baba, 2021, 3).

1. Şı/Şâh Ahmet / Şı/Şâh Hasanlılar Ocakları ve Dersimliler

Bugün Batı Tunceli olarak bilinen coğrafik bölge tarihsel kaynaklar da Şı/Şâh Ahmet ve Şı/Şâh Hasan bölgesi olarak tanımlanmıştır (Demirdöğen, 2020, 27). Tunceli’nin doğusu ise Dersim topluluklarının; Disimlü (Dersimlilerin) coğrafyası olarak adlandırmaktadır (Kalman, 1995, 14). Batı Tunceli’de yaşayan toplulukların çoğunluğu Şı/Şâh Ahmet (Şeyh Ahmet) Dede Ocağının mensup ve ezbetleridir; yerelde kullanılan tanım sülale, akraba veya diğer bir deyişle boydur ve çoğu Horasan topluluklarıdır. Şahmet veya Şâhahmet aynı zamanda bu ocağın büyük dedelerinin adıdır ve Baba (Dede) aileleri kendilerini Şı/Şâh Ahmet’in evlatları olarak ifade ederler ve Tunceli’de kendilerini böyle tanımlarlar.

Ovacık’ın yanı başında olan Malatya Arapkir-Onar köyü ve Çemişgezek sınırında olan Şeh (Şeyh) Hasan köyü (bugün Baskil’e bağlanmış) gelen Şı/Şâh Ahmet ve Şı/Şâh Hasan’ın Ocağının mensupları batı Tunceli’de üç ana gruba ayrılırlar ve Batı Tunceli yaşam merkezleridir. Dualarını Şı/Şâh Ahmet Dede üzerine yapmaktadırlar. Görüşmemiz Saycan Baba’ya göre; Seyit’in çocukları kabul edilen topluluklar şunlardır: Gev (Geu), Kal (Kalu), Koç uşağı (Qucu). Gev ezbetleri/toplulukları: Aslan uşağı, Beyt uşağı (Beytu), Maksut uşağı ve Pezgevr’ dir (Pezguran) Ovacık ilçesi merkezinde ve çevresinde yaşarlar. Kal ezbetleri ise dört kardeştir. Bunlar; Bal (Boliyo-Seyit Kemal), Birman (Birmu), Keçel (Keçelu) ve Kör Abbas (Abasu Kuru) topluluklarıdır ve Ovacık’ın dağlık kuzey ve doğu bölgesinde yaşarlar. Koç (uşağı) ezbetleri/kolları dört kardeştir: Bunlar; Semkan (Semku), Nenkan (Nenku), Reşik (Resku) ve Koç (Quzu) topluluklarıdır. Ovacık, Hozat ve Çemişgezek ilçelerinde yaşamaktadırlar. Diğer kardeş olan Şı/Şâh Hasan’ın çocukları ise; Abbasan (Abbasu), Ferhad (Ferhadu), Karaballı (Karabalu), Kırgan (Kırgu) ezbetlerinden oluşan bu

topluluklar; Bodik, Ağdat, Ovacık, Hozat, Çemişgezek ve Halvori bölgesinde yerleşik olarak yaşamaktadırlar. Ayrıca Ovacık İlçesine bağlı Işıkvuran ve Mercan köylerinde yaşayan Aşuran (Aşuru) ve Demu ezbetleri vardır. Bunlar da iki kardeş olduğu ifade edilmektedir ve Aktaş Babalarına niyaz etmektedirler (Saycan Baba, 2021, 4). Ezbet veya kolları olan bu topluluklarının çoğunda uşağ/evlat takısı vardır.

Horasan'dan Malatya'ya ve tahminen Çaldıran savaşından sonra Batı Dersim'de Çemişgezek, Hozat, Ovacık, Kemah, İliç ve sonrası Erzincan'a yerleşen Şı/Şâh Ahmet ve Şı/Şâh Hasanlılar Ocaklarının doğu da Tunceli Halvori bölgesine kadar mekân eylemişlerdir, Dersimliler ile birbirlerinin yaşam alanlarına karşılıklı saygı göstermişlerdir. Dersimlilerin kendileri ile ilişki kurma nedeni ise; farklı inançların baskılarından dolayı Alevi toplulukları olarak yakınlaştıkları belirtilmektedir (Çakmak, 2019, 199).

Şı/Şâh Ahmet ve Şı/Şâh Hasan Ocak mensupları alevi inancının irşadında ve mekân eyledikleri vatani korumada önemli görevler üstlendikleri görülürken bu ocak mensubu olan; Diyap (Diyap Ağa) Yıldırım, Hasan Hayri Kankotan, Ahmet Ramiz Tan, Mustafa Öztürk, Abdülhak Tevfik Gençtürk Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu Meclis'inde Dersim mebusu (milletvekili) olarak temsil etmişlerdir. Sarı Saltık Ocağından ise Mustafa Zeki Saltuk vardır (Çevik, 2020, 784-785). Bu mebusların hepsi Batı Tunceli'dendir ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu başından itibaren desteklemişlerdir. Diyap Ağa'nın torunlarından olan siyasetçi Erol Gürsel'in ifadelerine göre o dönem Elazığ valisi olan Ali Galip'in Mustafa Kemal Atatürk'e suikast planlarının iddiaları duyulunca Diyap Ağa 1919 Erzurum Kongresi'nde olan Atatürk'ü korumak için bizzat kardeşi Haydar'a talimat vermiştir ve Erzurum'dan Sivas Kongresi'ne geçen Atatürk'ü kardeşi Haydar eşlik edip korumuştur. Bundan dolayı Atatürk ilerlemiş yaşına rağmen Diyap Ağa'yı mebus yapmıştır (Şenol, 2020, 132). 14 Kasım 1920'de Kurucu Meclise dâhil olan mebus Diyap Ağa Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclis'inde (TBMM) en önemli destekçisi olmuştur (Gökalp, Bulut, 2011, 119).

Rus işgallerine karşı Alevi Ocakları hem 1877-78 (93 Harbi) ve 1916-1918 arasında yıllarında Ağdat Babaları'nın torunlarından Rüstem Polat: "1916 yılında Ruslar Dersim dağlarını işgale gelince Şı/Şâh Ahmet ve Şı/Şâh Hasan Ocaklar can başla karşı koymuşlardır ve diğer Ocakların da verdikleri destekle Erzincan ve Tunceli'yi bu tehlikeden kurtarmıştır" (Şenol, 2020, 50) şeklinde ifade etmiştir. Tunceli Alevi Ocakları özellikle Ağdat ve Aktaş Babaları Osmanlı'nın doğu cephesi komutanlarından olan Halit Paşa'ya destek vermişlerdir (Kemali, 1932: 131). Aynı şekilde adı geçen bu Babaların bizzat Erzurum'a kadar gidip savaştığı alan çalışmalarında sözlü dile getirilmiş olup, bunun için Erzincan'ın Oğulcuk (Ergan) köyünde; üç yıldan fazla mekân eyledikleri bilinmektedir. Aktaş ve Ağdat Babaları ve mensupları Erzincan'ı Rus işgalinden Halit Paşa'yla birlikte kurtardıklarından dolayı öncülük eden bu Babalar, Erzincan'ın resmi otoritesi tarafından onore edildikleri ifade edilmektedir. (Nazife Ana, 2013, 3), Tunceli Alevi Ocaklarının mensuplarına 24 Ocak 1924 TBMM oturumunda, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı döneminde Kuvayı Milliye savunma güçlerine ve doğudaki Rus işgaline karşı verdikleri mücadeleden dolayı; İstiklal madalyaları verildiği belirtilmektedir (Çevik, 2020, 801).

Bugün Tunceli'nin doğusunda yaşayan *Dersimliler* ve bu kavramının tanımına yakından bakmak gerekir. *Dersimliler* kavramının yer aldığı önemli kaynaklardan biri Çemişgezek Sancağının 1518 yılı kayıtları olup bir harita üzerinde, Dersim'in (Tunceli) doğusunda yaşayan topluluklar için Desimlü yazıldığı görülmektedir (Ünal, 1999, 325). *Desimlü* bugün Dersimli olarak adlandırılan topluluklar ise; Nazımiye'de

ve Pülümür'de bulunan kimine göre baba veya kardeşi kimine göre akraba oldukları ifade edilen Kalferat ve Kalmeme Sır'dır. Dersim'in eski yerleşen toplulukları olarak da bilinir. Pülümür ve Nazımiye'deki Areyliler kendilerini Kalferat'ın evlatları (mensupları), Tunceli merkez, Nazımiye, Mazgirt'te deki Alan, Demenan, Haydaran, Karsan, Şeh Memedan Kalmeme Sır'ın evlatları olduklarını belirtmektedirler ve kendi ziyaretgâhlarına niyaz ederler ve kendilerini Ocak olarak tanımlarlar (Şenol, 2020, 81-82). Ataları olan Kalmeme Sır, bu bölgeye yerleşen Kureyşan (Koreşan) Ocağından Şah Haydar'a musahip olurken, tarihsel süreç içerisinde ise talip olduğu belirtilmektedir. Tunceli'nin Nazımiye kıl köyü yakınındaki dağın zirvesinde sır olan Seyyit Kureyş/Koreş'in oğlu olduğu varsayılan Düzgün Baba, söylenceye Düzgün ismiyle değil, Haydar ya da Şah Haydar olarak geçer (Ulaşoğlu, 2016, 97).

Dersim olarak tanımlanan doğusundaki bu bölgeye tarihsel süreçler içerisinde göçler yaşandığı ve sözlü kaynaklara göre Çaldıran savaşı (1514) sonrası bugünkü şehir merkezi ve çevresine yerleşen başlıca gruplar Palu-Gökdere'den gelen Ciban, Suran ve Yusufan topluluklarıdır ve merkezdeki Ocaklara talip olmuşlardır. Tunceli'nin doğusunda yerleşen Çarekan grubunu ise; kimileri yukarıda adı geçen gruba dâhil edilirken, kimileri de onları Çepnilere dâhil etmektedir (Düzgün, 2023, 1). Sözlü kaynaklara göre Mazgirt ilçesine; Hıran, İzol ve Şadilli toplulukları tarihsel süreçler içerisinde yerleştiklerini Tunceli'de Alevi inancına mensup olmalarından dolayı Kırdışı tanımlaması yapılmaktadır (Düzgün, 2023, 1). Tarihsel yaşanan ekonomik ve sosyal hadiselerden dolayı özellikle Çaldıran savaşıdan sonra Batı Dersim/Tunceli'ye yerleştiği tahmin edilen diğer Ocaklar şunlardır: Derviş Cemal, Sarı Saltık, Ağucan (Hozat) ve Şih (Şeyh) Delil u Berhecan (Pertek)dir. Doğu Tunceli'de Kureyşan (Koreşan) (merkez, Nazımiye) Derviş Gevr (merkez, Mazgirt), Baba Mansur, Şeyh Çoban ve Seyit Sabun (Mazgirt), (Şenol, 2020, 73-76).

1.1. Aktaş Babaları Şi/Şâh Ahmet Ocağına Mensup

Alevi Ocakları Horasan'dan (Orta Asya, İran) geldiklerini bugün de sözlü olarak ifade etmektedirler (Korkmaz, 2016, 133). Kimi yazılı kaynaklara göre Horasan topluluklarının bölgeye geliş tarihleri VIII. yüzyıl olarak verilmektedir (Şerefoğlu-Başbuğ, 1985, 50-55). Tunceli'deki Alevi Ocaklarının önemli bir bölümünün XIV. yüzyılın başlarında bu bölgeye geldikleri tahmin edilmektedir. Şi/Şâh Ahmet ve Şi/Şâh Hasan Ocağı ise; özellikle Çaldıran savaşı sonrası belirli bir kolunun Malatya'dan Batı Tunceli'ye yerleştikleri ifade edilmektedir (Saycan Baba, 2021, 2). Nazife Ana; Şi/Şâh Ahmet ve Şi/Şâh Hasan Ocaklarının topluluklarının Malatya'dan Batı/Tunceli'yi mekân eyleyip Alevi inancını irşat ettiklerini ifade etmektedir (Nazife, 2021, 3). Büyük Dede Şi/Şâh Ahmet'in (Şeyh Ahmet) devamı olduklarını ifade eden Aktaş Babaları'ndan Saycan Baba bu Ocağa mensupları olduklarını belirtmiştir (Saycan Baba, 2021, 4). Malatya Şeh Hasan köyünden Teslim Abdal'ın torunlarından İsmail Şahin ise; Yesi Şehrinde Ahmet Yesevi okulunda eğitim alan Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet Tavail'in oradan Anadolu'ya gelip Baskil Taban Bükü bölgesine yerleştikleri ifade edilmektedir (Şahin, 2020, 14-16).

Alemdar Yalçın'a göre ise; Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet başkanlığında Özbekistan Sayram bölgesinden İsfahan üzerinden Anadolu'ya geldiği belirtilmektedir (Yalçın, Yılmaz, 2004). Şeyh Hasan'ın vefatı üzerine Arapgir yöresine ve buradan Çemişgezek, Hozat, Ovacık, Kemah, İliç ve diğer bölgelere yerleştikleri tahmin edilmektedir. Ovacık ilçesinin yanı başında olan Arapgir Onar köyündeki ve Onar Dedenin mensuplarından Hümmet Kaygusuz'a göre; Baskil/Tabanbükü Şeyh Hasan ziyaretgâhındaki Şi/Şâh

Ahmet (Şeyh Ahmet) ile Onar Dede kardeş olduğunu ifade etmektedir (Kaygusuz, 2022, 1). Şeyh Hasan Onar mensuplarından İsmail Kaygusuz'a göre; Şeyh Hasan Onar bir batını dai'si, yani alevi-bâtını inancının yayıcısı ve Ehlibeyt soylu bir seyittir. Ayrıca 1205 yılında Bağdat Halifeliği tarafından Konya Selçuklu Sultanı I. Gıyasettin Keyhusrev'e gönderdiği zamanın bilginleri olan elçilik heyeti içinde Ahi Evren, Muhyiddini Arabi, Mecdüddin İshak ve Evhadüddin Kirmani yanı sıra Şeyh Hasan Onar'ın yer aldığı belirtilmektedir. Türkiye'nin en eski Cemevleri arasında yerini alan zaviye 'Büyük Ocak Cemevi', Alevilikteki dört kapıya göre konumlandırılmış bir mimariyle '1224 yılında Şeyh Hasan Onar' Dede tarafından inşa edilmiştir ve Cemevinin yeri ve köyü Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat (görev dönemi, 1221-1237) tarafından Şeyh Hasan Onar Dedeye vakfedilmiştir (Onar tanıtım broşürü, t.y. 1). Şeyh Hasan Onar dedenin kardeşi ve Batı Tunceli'lerin de dedesi olan Şı/Şâh Ahmet'in Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın kız kardeşi Gevher ile evlendiği yazılı kaynaklarda mevcuttur. Sözlü anlatımlarda Ovacık Aktaş Babaları'nın yaşadığı köyde yapılan alan çalışmasında Mustafa Erdoğan şöyle ifade etmişti: Alevi inancını irşat eden Şı/ Şâh Ahmet dede Malatya'da o dönem (1212-1219) Minşar (Muşar) hapishanesinde olan Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ı ziyaret eder ve kendisine gördüğü rüyayı paylaşır ve kısa sürede özgürlüğüne kavuşacağını müjdeler ve Anadolu'nun İmparatoru/hükümdarı olacağını söyler. Sultan Alaaddin Keykubat bu rüyaya sevinir ve rüya gerçekleşirse 'seni kız kardeşimle evlendiririm' sözü verir. Akabinde Alaaddin Keykubat kısa sürede özgürlüğüne kavuşur ve Selçuklu tahtına oturur ve Şı/ Şâh Ahmet dede Sultanın kız kardeşi olan Gevher ile verilen söz üzerine evlenir (Şenol, 2020, 46). Malatya'daki bu Ocağın evlatları olan İsmail Şahin ise şöyle ifade etmektedir: Gıyasettin Keyhüsrev'e 1192 yılında Sultanlığı Rüknettin Süleyman Şah'a bırakıp Malatya Valiliğine atandığını ve Gevher Hatun'un bu tarihlerde Şı/Şâh Ahmet Dede (Tavil) ile evlendiğini belirtilmektedir. Hapishanedeki kardeşi Alaaddin Keykubat'a bakan Gevher Hatun ve eşi Şı/Şâh Ahmet Dede (Tavil) çağırıp geleceğini sorduğunu ve Şı/Şâh Ahmet Dede (Tavil) ise parlak ve Selçuklu Sultanı olacağını müjdelediğini yazmaktadır (Şahin, 2020,17).

Şı/Şâh Ahmet Ocağı ile ilgili alan çalışmalarında şu bilgiler tespit edilmiştir. Özellikle Çaldıran savaşından sonra Malatya'dan Batı Tunceli'ye gelip yaşam merkezleri olarak seçen iki kardeşin isimleri Ahmet ve Hasan'dır. Babalık ve Analık yapan Ocak temsilcileri kendilerini Şı/Şâh Ahmet Dedeye mensup oldukları sözlü olarak ifade edilmektedir, Baba ve dedelerinden el aldıkları ve inancı irşat etmek için geldikleri ifade edilmektedir ve geleneğin bugün de tarihsel süreçler deki değişimlere rağmen devamlılığı söz konusudur (Saycan Baba, 2021, 3). Bazı yazılı kaynaklarda ise iki kardeşin adı Batı Tunceli'de Hasan ve Seyit (Seyyit) olarak telaffuz edilir. Şı/ Şâh Ahmet'in (Şeyh Ahmet) ziyaretgâhı Baskil'in Tabanbükü; yani Şeh (Şeyh) Hasan köyünde olup Batı Dersim/Tunceli'deki ocak mensupları ile ilişkileri bugün de devam etmektedir (Şenol, 2020, 46-48). Şı/Şâh Ahmet Ocağının evlatları/mensupları olan Aktaş Babaları ile ilgili Erzincan Valisi Ali Kemali tarihi belgeyi 1932 yılında Erzincan üzerine yayınladığı kitabında şöyle ifade etmektedir:

"Şeyh [Şâh] Ahmet Dede: Şeyh Ahmet Yesevi evladındandır, bütün seyit ve ocakların serçeşmesidir. Biri Şeyh Hasan, diğeri Seyyit namında iki oğlu varmış; aşağıda izah edeceğimiz bazı aşiretler, bu iki babadan türemişlerdir; fakat o aşiretler beyninde Seyyit namı zikredilmez, her ikisinin zürriyetine birden (Şeyh Hasanlı) namı verilir" (Kemali, 1932,192).

Ali Kemali'ye göre; Şı/Şâh Ahmet Dede Ocağı; bütün seyit ve ocakların serçeşmesidir, yani başıdır. Şı/Şâh Ahmet Dede'nin evlatları Seyit (Seyyit) ve

Hasan'ın; her ikisinin zürriyetine birden Şı/Şâh Hasanlı tanımlaması yapılıdır. Saycan Baba, Nazife Ana Şı/Şâh Ahmet evlatları/mensubu olduklarını ve Aktaş Babaları olarak bu inancı yaşattıklarını belirttiler. Aynı şekilde Saycan Baba'nın amcası Yusuf Polat'ın torunları olan Hüseyin Polat ve Hasan Polat Şı/Şâh Ahmet'in evlatları olduklarını ve onu temsil ettiklerini ifade etmişlerdir. (Polat, 2007, 3). Ayrıca şu an 93 yaşında olan Hasan Polat Ahmet Yesevi'nin Pirleri olduğunu ifade etmiştir (Polat, 2023, 1). Ağdat Babaları'ndan Erdal Polat ise; Babası Ali Rıza Polat'ın kendilerini Şı/Şâh Ahmet Yesevi Ocağı olarak tarif ettiklerini belirtti (Polat, 2023, 1). Bir dönem 1937 yılına kadar Batı Tunceli'de resmi görev yapan Nuri Dersimi kitabında (1952) bu Ocağın Horasan'dan geldiğini, Şeyh Ahmet Yesevi evlatlarından bir şahsın Çemişgezek Malatya mıntıkasına geldiğini, İran ve Osmanlı baskısından dolayı Fırat suyu kenarında bulunan Şığhasan (Şeh Hasan) köyüne yerleştiğini yazmaktadır. Ovacık'taki mensupları Aktaş Babaları'yla rehberlikleri olan Ağdat Babaları'nın Ocaklarının baş evladı ve Seyitlik unvanlarının olduğunu ve İmam Zeynelabidin evlatlarından olduğunu, halk tarafından görülen teveccühten dolayı *Çemişgezek Emirlik melikliğine* (yöneticiliği) yaptıklarını ifade edildiğini belirtmektedir (Dersimi, 1987, 134).

Şı/Şâh Ahmet Ocağının Şah Ahmet Yesevi'ye olan bağı konusunda bugün farklı görüşler mevcuttur. Alan çalışmalarında bu ocağın Ahmet Yesevi'ye olan ilişkisi özellikle Tunceli'de yaşanan siyasi ve göç politikalarından dolayı yer yer yeni nesiller tarafından bilinmezken, Malatya'daki bu Ocağın mekânlarında ve Erzincan'ın bazı bölgelerinde bu bağlılıklar iyi muhafaza edilmiştir. Yeni bir gelişme olarak içinde birçok gencin olduğu, çoğunluğu Tunceli'den olan bu ocağın mensupları 2022 yılında bir araya gelerek "Seyyid Ahmet Yesevi-Şahmed Vakfı"nı kurdular. Vakfın merkezi İstanbul'dadır.

Sözü edilen Baskil'deki Ocak mensuplarından İsmail Şahin; Ahmet Yesevi'nin Buhara'ya Şeyh Yusuf Hamedani okuluna 1140 yılında gittiğini ve döndüğü Yesi şehrinde Türkçe verdiği eğitim verdiği, kendi öğrencisi olan Seyyid Ebü'l Vefa'nın torunu Seyyit Lokman Perende ölümünden sonra dergâhın başına geçtiğini ifade eder. Şeyh Hasan ve Seyh Ahmet Tavail burada eğitim gördüklerini belirtmektedir. 1170'te doğduğu ve 1250 yılında öldüğü tahmin edilen Şeyh Ahmet Tavail yani Şı/Şâh Ahmet mürşidi olduğu bilinmektedir (Şahin, 2020, 13-14).

1.2. Şı/Şâh Ahmet ve Şı/Şâh Hasan'ın Resmi Belgeleri

Aktaş Babaları'nın tarihsel boyutunu daha iyi bir şekilde ortaya koymak için tarihsel belgelere bakmak gereklidir. Malatya'dan gelen dedeleri ile ilgili belgeler önemli bilgiler sunmaktadır. Tunceli'de Şı/Şâh Ahmet ve Şı/Şâh Hasan olarak adlandırılan Ocak temsilcileri Malatya ve Baskil'deki mekanlar da Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet Tavail olarak bilinmektedir. Bu konu ile ilgili Selçuklu ve Osmanlı kayıtlarında birçok bilgi ve belge bulunmaktadır. Bu konudaki önemli belgelerinden bazıları aşağıda okuyucunun bilgisine sunuyoruz.

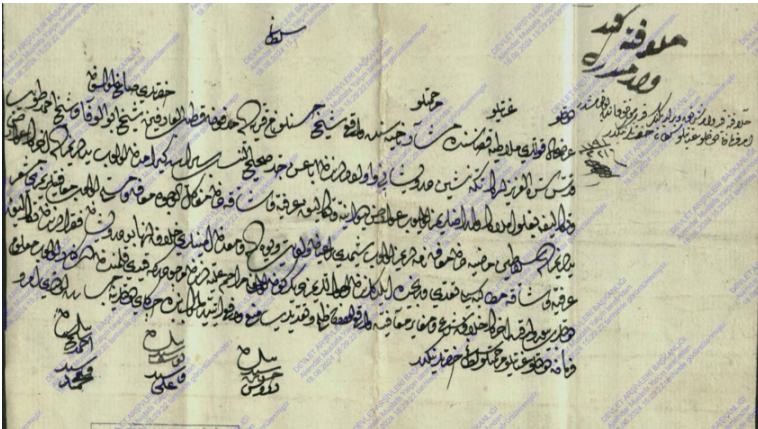
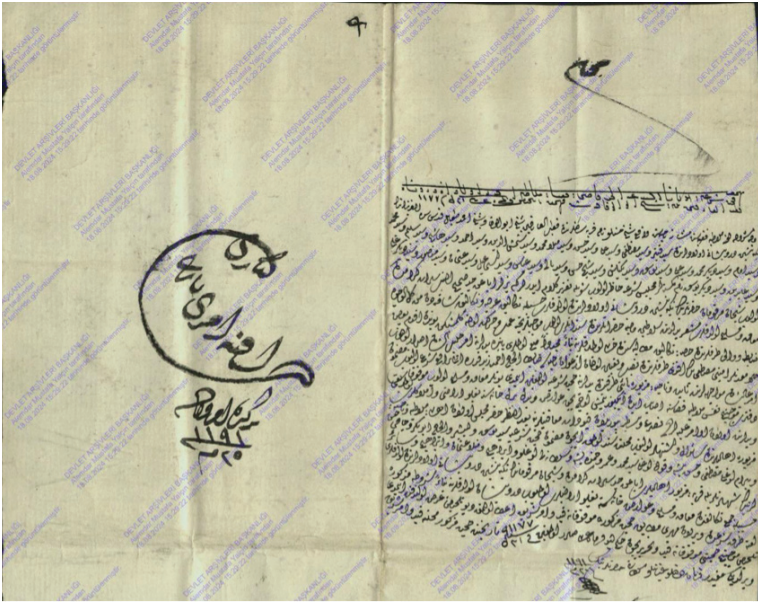
Belge 1

"Karye-i mezburda Ahmet Tavail nam aziz medfun olup ibtida feth-i Hakanide kitabet olunan Vilayet Defterinde mezar-ı mezkureye vakıf yazılmayıp ve reayasından kimesne muaf kayd olunmayıub sonra halef-i piri vilayet kitabet eyledikte vakıf defterinde mezkur köy ile dört pare mezra-yı mezbureyi vakıf kayd eyleyüb ve yirmi sekiz nefer kimesne için muafıtur deyüş şerh verub amma Mufassal Defterinde mezariyi

kayd etmeyüb ancak Karye-i Şeyh Hasanlu'nun iki başın vakıf yazub onüç nefer kimesneyi muaf eyleyüb ellerine suret-i defter vermiş ve dergah-ı mualladan Vilayat Defteri mucibince deyu otuz bir nefer kimesne muaf olmak için hükm-i şerif sadır olunmuş bade haliya nişancı olan Mehmed Efendiyle bu kulları Vilayet-i Mezbureyi kitabet eyledüklerinde mezkur taife vakıf defteri suretin ifna edip ancak Mufassal Defter suretiyle karye-i Şeyh Hasanlu'yu talep ittüklerinde ibtida defterde tımar olup daha sonra halef-i Piri vakıf yazdığı vukuu üzere Der-i Devlete arz olundukta Hass-ı Hümayuna kayd olunması buyurulup nihayet yol üzerinde olup ayende ve revendeye hizmet eyledikleri mukabelede eski defter mucibince on üç nefer kimesne emr-i şerifle muaf yazılmış idi. Sonra Ahmet Paşa zamanında mezkurlar Haleb'e geliüb şart ve şekavet eylediklerinde girü vakıfları verilmeyib amma otuz altı nefer kimesne için sahih-i mezkur-ı azizin evladındandır deyu niza eylediklerinde ol otuz altı nefer muaf olmak için hükm-i şerif verilmiş haliya teftiş olundukta Karaba'dan aşağı yazılan yüzyirmi yedi nefer kimesne cümlesi hukuk ve rüsum vermeyüb ve sabıkan ol dört mezrayı köy yeridir diyü ifna edib ancak köyü talep edip verilmeyip hass olacak ellerinde olan eski vakıf defteri mucibince inayet olunan hükm-i şerifi ibraz idüb ol dört mezra hass oldu diyü hilaf-ı defter-i hakani anları tasrif edib ve köyün olanca yerin dahi ol mezzalar yeridir diyü niza eyleyüp zikr olunan yüz yirmi yedi nefer kimesne muaf olmaya müstehak-ı sülehadan olmak değil daima fitne ve fesattan hali olmayub ve haramzadeleri himayet eyleyüb ehl-i örf ehline vermedikleri baised mezzalar emr-i sabık mucibince karye-i mezbur ile hass-ı hümayuna kayıd olunub ve muafiyetleri ahvali yazılmayub meşuk konuldu. Beher hal der-i devlete varub şikâyet etmeleri muarızdır. Her nice ferman olunub emr-i şerif inayet olunursa mucibiyle amel oluna” (Yinanç, Elibüyük, 1560, 99-102).

Malatya kazasının Muşar Nahiyesinde asude olan Şeyh Ebul Vefa tekkesi zaviyedarı Malatya'ya tabi Şeyh Hasanlu Karyesi ile Mezra-yı Çivril ve Üç Bölük ve Erdek ve Şelo'nun zevkiye-i mezkur evkafından olup tekaliften muafiyetini iddia etmekle kaydına bil müraca bunların Şeyh Hasanlı karyesinde medfun Şeyh Ahmed Tavil mezarına vakfedildiklerinden reyanın 1067 (1657) tarihli ferman mucibince tekaliften muaf tutulması hakkında Malatya kadısına hüküm yazılmak üzere tastir olunan tezkere (Cum. Bşk. Osm. Arşivi. İE. EV.23 2725 5/6/1102) (6 Mart 1691).

Mehmed/ Hasan Dede/ Kardeşi Şeyh Ahmed/ Pirzade bin Şeyh Bahşayış/ Mehmet/ Hasan bin Mehmet Dede (Defter-i Avarız-ı liva-yı Arapgir Tabi-i Eyalet-i Sivas 1053 (1643 yılı)

Malatya'da Müşar Nahiyesine tabi Şeyh Hasanlu köyündeki zaviyede sakin ve Şeyh Ebu'l Vefa ve Şeyh Ahmed Tavil evlatlarından isimleri yazılı 25 Seyyid'in tekaliften muafiyet Malatya, Karaman, Kayseri, Şebinkarahisar, Adana, Çarsancak, Gerger, Kahta ve Besni bölgelerine dağıldıklarını bu bölgelere inanç ve kültürlerini yaşadıkları görülmektedir. Kaldı ki Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet Tavil Ocağına bağlı olan oymak sayısı otuzun üzerindedir. Böylece menkıbe, rivayet ve kültürel unsurlar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır (Türkay, İstanbul 2001). Ocak ve bağlı olan ezbetlerin/toplulukların bir kısmı, Pertek, Ovacık, Çemişgezek ve diğer bölgelere yerleşmişler ve burada ocak varlığını sürdürmüştür. Akbaş Babaları bu silsilenin devamı olarak varlığını sürdürmektedir. (Kaya, 2024:179 vd.) Şeyh Ahmet ve Şeyh Hasan'a 1224 tarihinde Alaaddin Keykubat tarafından verilen vakfiyenin orijinali halen Vakıflar genel müdürlüğü arşivinde bulunmaktadır. Bunun dışında Osmanlı arşivlerinde değişik zamanlarda yapılan başvurular üzerine ocağın vergiden muaf tutulduğu ve korunduğu görülmektedir.

2. Ovacık Aktaş Babaları

Aktaş Babaları (yerelde Babone Kemerasipi'ye) olarak bilinen ve Tunceli ili Ovacık ilçesi Işıkvuran köyünün Aktaş mezrasını kuran ailedir. *Pir Baba* (Pir Babo) ve oğlu *Kocali* (Koca Ali) olarak bu köyde türbe/ziyaretgâhları vardır ve burada yaşayan topluluklar niyaz ederler. Kocali'nin türbesine yerelde *Heusa Kocali* denir ve Ziyaretgahın yanı başında nişangahı vardır. Kocali Türbe/Ziyaretgahı Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25. Temmuz 2022 yılında yaptığı toplantı sonucunda 5330 kararına göre *Koca Ali* Türbesi olarak tescillenmiştir.

Seyit (seyyit) olan Büyük Baba'dan isimlerini alan Aktaş Babaları, Şı/Şâh Ahmet Ocağını bu bölgede temsil ederler. Aktaş Babaları'nın sözlü bilgilerine göre Büyük Baba 1780 doğumlu olup bugünkü mekân eylediği yer olan Aktaş'a gelmişlerdir. Bundan dolayı adları bu köyle anılan Babalar'dır. Kocali'nin doğumu ise 1800 yılları olarak tahmin edilmektedir. Devamında; Kucali, Seydeded (Seyyit), çocukları Seğelu (Seyyit Halil), Seyyit Ali ve Seyferat (Seyyit Ferat)'dır. Saycan Baba ise; Seyyit Ali'nin oğludur (Saycan Baba, 2021, 3), (Şenol, 2023, 507).

Fotoğraf 1. Nazife Ana ve Saycan Baba; Aktaş Babaları, Polat ve Gülperi Şenol arşivi, Ovacık 2000.

Büyük Dedesi *Pir Baba* (Pir Babo) olan *Kocali*'nin (Koca Ali) torunu *Saycan Baba*; *Seydi [Seyyit] Şahmed*, *Seyyidi Sadat*, *evladı resulüz* diye kendisini tarif ederdi (Şenol, 2020, 79). Saycan Baba'nın asıl adı Seyitcan'dır. Aktaş Babaları'ndan olan ve Saycan Baba'nın eşi Nazife Ana soylarının Ehlibeyt olduğunu ifade etmektedir. Kocali türbesine niyaz olunur, kurban kesilip dağıtılır. Gelecek için iyi dilekler dilenir. 2022 yılında Köln'de hakka yürüyen ve Munzur Baba toprağına sırlanan Saycan Baba daima “*doğru duvar hiçbir zaman yıkılmaz evladım. Doğruluktan, dürüstlükten ve ilimin [bilimin] yolundan ayrılmayın. İnsanlığa hep iyilik yapın*” diye evlatlarını telkin ederdi (Şenol, 2023, 508). Saycan Baba Şı/Şâh Ahmet Ocağının Şeceresinin sahibi olduklarını belirtirken, *Nazife Ana* ise; “Ağdat Babaları'nın rehberleri şunu söylerdi; “yedi ezbet Aktaş Babaları'nın elindedir” şeklinde ifade etmiştir (Şenol, 2020, 79). Buna göre; Aktaş Babaları yedi ezbe Babalık (dedelik) yapmış ve bugün de bu hizmeti devam etmektedir.

Kocali; *Ağdat*, *Değirmendere* (Tornova) ve *Haceli-Zeynikan* köylerindeki Kara Süleyman'ın torunları *Pir Babalar* ile rehberlik ve *Kocasori* ile musahiplik ilişkisi

vardır. Türbe/Ziyaretgâhları; *Pir Babalar (Pir Babaye Ağdat, Babaye Dere Arey, Babaye Haceli/Zeynikan)* olarak bilinmektedir (Ağlar, 2023, 1). Bugün Düzpelit köyünde, eskiden köyünün ismini taşıyan Bornak/Bornek Babaları veya diğer adıyla Dervişan Ailesi ve Atadoğdu köyünde eski ismiyle Teştek Babaları vardır. Ağdat Babaları'nın mensuplarından Leyla Ana'nın kızı Gülseren Polat'a göre; Bornak/Bornek Babaları'nın Ağdat'tan gittiklerini ve Leyla Ana dua ederken Bornek Babaları'nı da adını saydığına şahit olduğunu ve bir akrabalık bağı kurduğunu ifade etmiştir (Gülseren Polat, 2023, 2). Aktaş ve Ağdat Babaları; Şı/Şâh Ahmet Dede Ocağının evlatları/mensupları olduklarını ifade edilirken, bu iki türbe/ziyaretgâhların insanların niyaz olduğu birbirine yakın mekânlardır. Ağdat Babaları'nın kendilerini Seyyit ve Ocaklarının Baş evlatları oldukları ve İmam Zeynel Abidin'e dayandırdıklarını bilinmektedir. Tarihsel süreçler içerisinde yaşanan değişikliklere rağmen bu bölgedeki *Babalar* varlıklarını sürdürürken, bu ocakların izleri kaybolmaktadır (Dersimi, 1987, 132-134). Örneğin Ovacık ilçesinin *Ada* köyündeki (Seyyit) *Baba Kara Süleyman ziyaretgâhi gibi. Aktaş ve Ağdat Babaları ve Analarının* yüzyıllardır bu bölgede yaşanan siyasi çalkantılardan dolayı kimi bölgelerde *babalık (dedelik) ve analık* makamları el değiştirmiştir (Saycan Baba, 2021, 5). Şı/Şâh Ahmet Ocağının inanç ve felsefe geleneğini sürdüren Aktaş ve Ağdat Babaları bugün rehberliklerini devam ettirirken, geldikleri Ocak mekanları Malatya' ve yerleştikleri Erzincan ve Tunceli'de de Pirlilik ve *Mürşitlik makamını* sürdürmektedirler. Osmanlı döneminde Alevi Ocak Babaları olan Seyitlere yol koruyucusu olarak tayin edildiği kaynaklar da görülmektedir. Çemişgezek Sancağında da görevler aldıkları bilinen ve 1860 yılında Ağdat Babalarının büyük dedeleri olan Kara Süleyman'ı Batı Tunceli'ye ve doğu da Çarekan topluluğunun lideri Şah Hüseyin'in tayin edildiği belirtilmektedir (Yılmazçelik, 1999, 35-36).

Bugün Batı Tunceli'ye sınır olan bu bölgelerden gelen bu Ocağın mensupları önce Çemişgezek, Hozat, Ovacık, Kemah, İliç daha sonra 19. ve 20. yüzyıllardan itibaren Erzincan merkez, Kemah, İliç, Tercan ve diğer bölgelere yerleştikleri bilinmektedir. Burada tek tek künye ve mekân bilgisi vermek gerekirse, Saycan Baba'nın amcası Yusuf Polat ile ailesi ve Cansa Baba Ergan/Oğulcuk köyüne, Sadıkoğullarından Gençali Kılıçkaya köyüne, Seyferat- Kurukafa ailesi Tatlısu köyüne, Paşa Baba Günbağı köyüne yerleşmişlerdir (Şenol, 2023, 509). Daha sonraki yıllarda göç durmamıştır. Aktaş Babaları; Saycan Baba'nın hakka yürüyen abisi *Baba* dışında, Annesi Hanım, Ablaları Hanım, Gülsüm, Fatma ve abileri Sadık, Rıza, Ahmet ve Murat Bolu Seben ilçesine, Abisi Sadık Eskişehir'e, amcaları Seyyit Yusuf Polat ve Ailesi (Baba Çıla Ailesi) Edirne'nin Uzunköprü ilçesi, Hamidiye köyüne yerleşmişlerdir ve Seyyit Yusuf (Polat) ve eşinin ebedi mekânı oradadır. Nazife Ana ve annesi Güllü ve babası Gençali, kardeşleri ve Amcası İsmail (Sadıkoğulları) ve ailesi Çanakkale- Bayramiç Kutluoba' gitmişlerdir ve 9 yıl sonra dönen ailenin orada büyüklerinin mezarları vardır. Bu ayrıntılar göçün ne kadar çok hareket içeren bir boyutta olduğunu göstermek açısından anlamlıdır. 1947 yılında kabul edilen bir yasayla Aktaş Babaları'nın çoğunluğu da ana mekanlarına geri dönmüşlerdir.

Gölpınarlı'da Alevilerin Anadolu'da inançlarından dolayı değişik zorluklar yaşadığını ifade etmiştir (Kaygusuz, 2016, 15). Osmanlı dönemindeki tahrir defterlerini inceleyen Vural Genç ise; özellikle Batı Tunceli'ye komşu olan Malatya'nın Arapgir' ve Baskil'deki Şı/Şâh Ahmet / Şı/Şâh Hasanlılar'a yönelik fermanlar çıkarıldığını ve bunun altı Osmanlı padişahı döneminde devam ettiğini belirtmektedir. Şeh Hasan/Tabanbükü köyündeki Şeyh Ahmet (Şı/Şâh Ahmet) Tavail'in kardeşi olarak bilinen Şeyh Onar ile ilgili önemli bilgilerin mevcut olduğunu

ve Başbakanlık arşivi 64 numaralı 1518 yılı Arapgir'e ait ilk tahrir defterinde Şeyh Çayırı Mezrası ma Oner (Onar'la birlikte Şeyh Çayırı Mezrası) Çaldıran savaşıdan dolayı virane (yıkılmış, terkedilmiş) olarak gösterildiğini ifade etmektedir. 1523 tarihli tahrir defterinde sadece Vakf-ı şeyh-i Şeyh Çayırı adı geçmekte olup, sürgünden dönüp *Vakıfname* gösterilerek köylerine yeniden yerleştiklerini belirtmektedir. 1643 yılı avarız (vergi mükellefi) hane listesinde vergiden muaf Dedelerin isimleri ise; Hasan oğlu Mehmet Dede, Pırzade Şeyh Bahşayış, Mehmet oğlu Ahmet Dede, Veli oğlu Uğurlu Dede Mustafa oğlu İbrahim Dede olarak tahrir defterlerinde kayıt altına alındığını ifade edilmektedir (Genç, 2020).

3. Alevi Kültürü Söylem Analizi

Çalışmanın bu bölümünde Teun A. Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi kullanılarak, Alevi inanç ve felsefesinin yeni nesillere aktarılması ve günümüzde geçirdiği dönüşümler Türbe/Ziyaretgâhlara ait hikâyeler ve mezar taşları üzerindeki yazılarla birlikte analiz edilmiştir. İlk adımda Aktaş Babaları'nın Türbe/Ziyaretgâhlarının söylem analizi bu önemli bir izlek olmaktadır. Horasan ve sonrası Malatya'daki büyük dedelerinin ismi olan Ahmet'i taşıyan bu ocak yerelden yerele şu tanımlamalar ile Şı, Şâh, şıh, şığ, şeh, şeyh vs. bilinmektedir. Bu makalede öncelikle Şı/Şâh Ahmet ve aynı şekilde Şı/Şâh Hasan tanımlamasını kullanılmıştır. Alan çalışmalarında yapılan sözlü mülakatlar Nazife Ana, Saycan Baba, Rüstem Polat, Hüseyin Polat, Hasan Polat, Erdal Polat, Gülseren Polat, Mustafa Düzgün ve diğerleri ile yapılmıştır. Mülakat yapılanların hepsi Ocak evladı olup yol yürüten Ana ve Babalardır.

3.1. Ocak Ana ve Babalarının Türbe Seçimlerinin Söylem Analizi

Tunceli'de Alevi Ocak Ana ve Babaların (dede) özellikle ebediyete uğurlandığı yerler özenle seçilmiş mekânlardır. Bunlar; Pir Baba/Kocali, Aktaş Babaları, Ağdat Babaları, Kocasori, Munzur Baba, Yel Baba, Sultan Baba. Sultan Baba eski adıyla Duşuk Baba dağı; yaklaşık 10.000 fit yüksekliğinde tek bir zirveye yükselen dağdır ve Ocak Alevileri tarafından saygı duyulan bir ziyaretgâhtır. Sultan Baba'da Hazreti Hüseyin'in ruhunu taşıdığına inanıldığı için zor anlarda insanlar sığındıkları belirtilmektedir, Tunceli'de bulunan özellikle yedi dağ ile ilgili mitolojik anlatımları vardır ve hepsinde ermiş Ocak evlatları ebediyet mekanı olarak seçtikleri yerlerdir (Molyneux-Seel, 1914, 59). Ovacık'taki Munzur Baba'dan çıkan kırk gözeye kutsallık atfedilmiştir, suyu şifa görülür (Ulaşoğlu, 2016, 85).

2022 yılında Erzurum Kültür Varlıkları Bölge Koruma Müdürlüğü tarafından Kültür varlığı olarak Koca Ali (Kocali) Türbe/Ziyaretgâhi korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı ve korunma alanı olarak tescillenmiştir. Somut kültürel miras taşınır ve taşınmaz olarak ikiye ayrılan, taşınmaz kültür mirasına anıtlar, arkeolojik sitler, tarihi kent dokuları vb. kategorisi vardır. Koca Ali (Kocali) ziyaretgâhi; mezar taşları anıtsal taşınmaz kültür mirasına girmektedir ve taşınmaz kültür varlıkları olarak olduğu yerde korunması gereken ve başka yere nakli mümkün olmayan varlıklar kategorisinde olup korunma altına alınmıştır. Ovacık Işıkvuran Aktaş mezrasından bulunan Pir Baba ve oğlu Kocali türbesi/ziyaretgâhının belirli kutsal emanetleri Aktaş Babaları ve Saycan Baba'nın ailesi tarafından korunmaktadır. Saycan Baba, büyük dedesi Kocali'nin vasiyetinde; kutsal/evliya ağacı (Kuteğa Evliya) nereye düşerse oraya sırlanmasını vasiyet ettiği ifade edilmektedir (Saycan Baba, 2021, 2). "Sabah gidip bakın, Kutsal ağaç (*Kuteğa Evliya*) nereye düşmüşse, mezarımın yeri orasıdır" (Saycan Baba, 2021, 5). Evlatları gidip bakıyorlar ki bugünkü Kocali (Koca Ali) ziyaretgâhının

olduğu yere düşmüştür. Cenaze erkânı için Baba (dede) getirmeyin, o Malatya'dan kendisi gelecek, kefeni ve sabunu beraber getirecektir. Kimi yerde de Kocali'nin musahibi Kocasori'nin geleceğini söylediğini toplum içinde yeni ifade edilmektedir. Suyu ateşe koyuyorlar. Bakıyorlar bir ihtiyar adam aşağıdaki vadide göründü. Aktaş köyünün vadideki değirmen yolundan gelip tepede olan Kocali'nin naaşına yetişir ihtiyar adam. Kocali'ye ayan olduğu gibi, kefeni ve sabunu da beraber getirmiştir. Kocali'nin naaşı yıkanır ve gelen ihtiyar Baba cenaze erkânını yönetir, dualar edilir. Kocali ebedi mekanına sır edilir. Cenaze erkânın topluluğu gelen Baba'yı gözleri arar, ama göremez, kimseler ortaklıkta yoktur. Onun da böylelikle sır olduğuna inanılır” (Şenol, 2023, 512).

Fotoğraf 2. *Kocali Türbesi/Ziyaretgâhu*, Kocali-Aktaş Babaları. Ali Haydar ve Hüsnüye Şenol arşivi, Tunceli Ovacık ilçesinin Işıkvuran köyü Aktaş mezarası. Ovacık, 2022.

3.2. Şifa Mekânlarının Söylem Analizi

İkinci söylem analizi için Alevilerin kültürel belleğinde için çok önemli bir yer kaplayan Şifa Mekânları ele alınmıştır. Aktaş Babalarının türbe/ziyaretgâhlarına yerel olarak Heusa, yani türbe denilmektedir. Alevilik inancında önemli bir yere sahip olan bu mekânlar, insanlar tarafından şifa aranan mekânlardır. Rüya görülen ve gelecekte haber almak için ziyaret edilen mekânlar olarak bilinmektedir. Ziyaret eden Canlar Aktaş Babaları'nın türbelerinde gelip niyaz olurlar ve şifa ararlar. Lokmalarını özellikleri geldikleri perşembe günü Canlara dağıtırlar veya kurban yaparlar. Aktaş Babaları tarafından gülbenk verilir ve türbe mekânından teberik (toprak ve taş) alınır.

Pülümür bölgesinde Buyer Ana, Nazımiye'de Düzgün Baba, Hozat'ta Ermustafa dağı, Mazgirt'te Kırklardağı, Pertek'te, Gönülgen ve Çemişgezek'te Kırklar dağı ziyaretgâhu ile daha adını sayamadığımız birçok ziyaretgâh (türbe) yerlerinin; özü temiz, yol gösteren ve keramet sahibi, enerjisi şifa veren ocak mensuplarının/ evlatlarının aynı zamanda ziyaret edilip niyaz olunan mekânlarıdır. Şifalı ruhların ve güneş, hava, su, toprak, genelde doğanın ahenk içinde birleştiği bu ziyaretgâhlar bugün Tunceli'de insanların ziyaret ettikleri yerleridir.

3.3. Mezar Taşlarının Söylem Analizi ve Gösterge Bilim Açısından Değerlendirilmesi

Yöntem bölümünün üçüncü adımında Mezar taşlarının görsel analizleri yapılmıştır. Tarihi boyutları ile mezar taşlarının anıtsal birer tarihi bellek olduğu görülmektedir. Mezar taşlarının anlamsal bütünlüğü açısından söylem analizi yöntemi ile taşıdığı görsel malzeme bakımından ise mutlak gösterge bilim açısından değerlendirilmesi analizinin yapılması gerekmektedir. Yapılan alan araştırmaları sırasında Aktaş ve Ağdat Babalarına ait mezar taşlarının Erzincan, Tunceli, Malatya ve Gaziantep bölgesindeki ocaklara ait mezarlar taşları ile ilginç benzerliklerini görmek mümkündür. Bu benzerlikler yanında mezar taşlarının üzerine kazınan şekiller ve sembollerin taşıdıkların anlamlar önemli bir kültürel birlikteliği gösterdiği açıktır. Bu kültürel benzerlikler elbette kent belleği ve kültürünün geçmişe ait izlerini göstermesi bakımından son derece değerli örnekleri teşkil etmektedir. Bu konuda özellikle Atatürk Üniversitesi ve Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesinde son derece değerli çalışmalar yapıldığını belirtmek gerekir. (Özkan, 2000, 31), (Harman-Erdihan, 2021).

Fotoğraf 3. Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Tunceli Ovacık ilçesi Işıkvuran köyü Aktaş mezarası. Soyutlanmış İnsan Biçimli Mezar Taşı (Balbal formu). Hüsnüye Şenol arşivi. Ovacık, 2022.

Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhında bulunan ve 1335 hicri (miladi 1917) tarihine ait bir mezar taşıdır. Tunceli Müzesi kurucu müdürü ve arkeolog Kenan Öncel bu Dikmetaş formunda olan mezar taşının göre; soyutlanmış insan biçimli (Balbal formu) mezar taşı geleneğini temsil ettiğini ifade etmektedir. Kazıma ve kabartma

tekniklerinin bir arada kullanıldığı mezar taşında üst bölümde kabartma tekniğiyle işlenmiş ay motifi ve hemen altında çok kollu yıldız ya da güneş motifi ve altında iki adet üçgenimsi motif bezeme olarak işlenmiştir. Gövde bölümünde ise dikdörtgen bir panel içerisine kazıma tekniğiyle işlenmiş kitabe metni yer almaktadır (Öncel, 2023, 2). Kitabe içerisinde ise; “*Bismillahirrahmanirrahim*” yazmaktadır ve üzerinde görüldüğü gibi ay yıldız motifi işlenmiştir. Arkeolog Özgür Şahin ise; Orta Asya, Horasan kültürü içerisinde Balbal geleneğinin- Taş Baba-Taş Ata olarak bilinen köklü bir geleneğin devamı niteliğinde olduğunu ifade etmektedir (Şahin, 2022, 17). Sefer Akkuş ise; bu mezar taşlarının Malatya’dan geldiklerini ifade eden Aktaş Babaları’nın hem Onar-Arapgir’deki Onar Dede ve hem de Şeyh Hasan köyündeki Şı/Şâh (Şeyh) Ahmet Dede ve Seyyid Teslim Abdal türbesindeki mezar taşlarındaki simge, motif ve tipolojilerinin benzerliklerinin olduğunu tespit ettiğini ifade etmektedir (Şenol, 2023, 512). Aynı şekilde Aktaş köyüne yakın olan Yakatarla’dan (Zarük) köyünden göç eden Aktaş Babalarına mensup Sadıkoğullarının Erzincan Kılıçkaya (Surbahan) köyüne yerleşmişlerdir ve niyaz olunan ziyaretgahlarındaki mezar taşlarında da bu benzerlikler tespit edildi. Buna göre; Nazife Ana’nın Büyük Dedesi olan Sadık Dede; mezarı soyutlanmış insan formunu temsil etmekte olup fes başlıklı olarak tasvir edilmiştir. Baş ve ayak şahideli sanduka tipinde bir mezar grubuna ait olan Sandukanın üzerindeki süslemelerde tabanca, kütüklük (mermi şeridi) ve kılıç motifleri sırasıyla kazıma tekniğiyle işlenmiştir ve muhtemelen 19. yüzyıla aittir (Şahin, 2024:1).

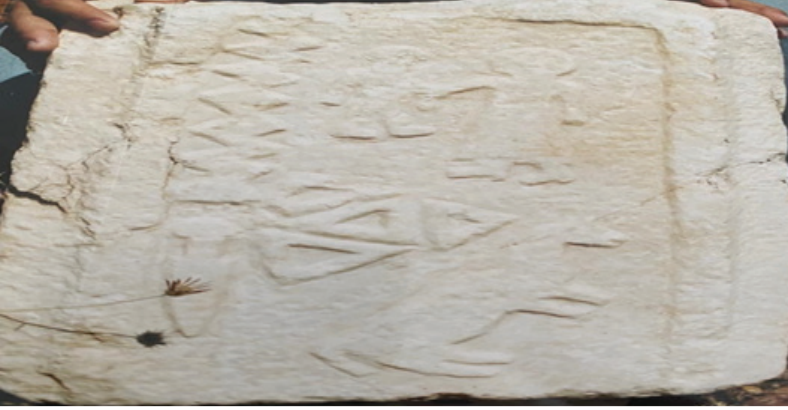
Fotoğraf 4. Pir Baba/Kocalı Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Soyutlanmış İnsan Biçimli Mezar Taşı (Balbal formu). Hıdır Şenol arşivi, Ovacık, 2022.

Fotoğraf 4. Pir Baba/Kocalı Türbe/Ziyaretgâhındaki dikme taş formunda olan mezar taşı, soyutlanmış insan biçimli mezar taşı geleneğinin devamı niteliğinde olup, Horasan kültürü içerisinde Taş Baba – Taş Ata olarak bilinen (Balbal) geleneğini temsil ettiğini ifade etmektedir. Altlık üzerine dikey olarak konulan mezar taşının gövde bölümü dikdörtgenimsi keskin hatlara sahip olup, baş kısmı ise hafif üçgenimsi formda ve keskin hat geçişlerinin olduğu görülmektedir. Gövde üzerinde kabartma tekniğiyle işlenmiştir. Ele benzer altı adet bezeme motifi görülmektedir. Baş bölümünde ise; yine kabartma tekniğiyle işlenmiş hatları zikzak şeklinde birbirini tamamlayan hafif üçgenimsi bir geometrik motif ve içinde tanımlanamayan bezemeler vardır (Şahin, 2023, 1).

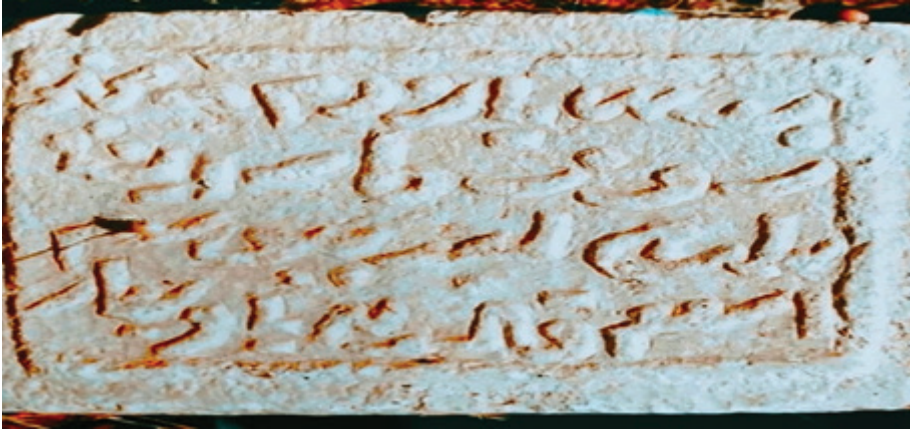
Fotoğraf 5. Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Soyutlanmış İnsan Biçimli Mezar Taşı (Balbal formu). Hüsniye Şenol arşivi. Ovacık, 2022.

Aktaş Babaları'nın türbe/ziyaretgâhlarındaki dikme taş formunda olan bir mezar taşıdır. Beyaz kireç taşından yontularak işlendiği ve yine yukardaki mezar taşın da olduğu gibi; soyutlanmış insan biçimli mezar taşıdır. Bu da Horasan'dan buraya taşınan bir geleneğin devamıdır. Gövde formu dikdörtgen olup keskin hatlara sahip olduğu görülen bu mezar taşında, baş bölümünde *kavuklu/serpuşlu* bir üslupta işlendiği için Anadolu Bektaşî geleneği içerisinde değerlendirilmektedir (Şahin, 2023, 1).

Fotoğraf 6. Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, anıt mezar taşı, Soyutlanmış İnsan Biçimli Mezar Taşı (Balbal formu). Hüsniye Şenol arşivi. Ovacık, 2022.

Pir Baba/Kocali'de türbe/ziyaretgâhında; dikdörtgen formunda olan mezar taşı parçasının Fotoğraf 6'da görülmektedir. Ön yüzünde kabartma tekniğinde işlenmiş ve dikdörtgen bir panel ile sınırlanmış yüzey üzerinde pastoral bir koreografi anlatımı içeren sahne alıntısı vardır. İnsan ve hayvan figüratif bezemelerin yanı sıra, geometrik şekiller ve hançer bezemesi görülmektedir. Mezar taşında imgesel olarak tasarlanan sahnede hakka yürüyen mezar sahibi bu Eren, muhtemelen eşi tarafından sonsuzluğa uğurlanmaktadır (Şahin, 2023, 1).

Fotoğraf 7. Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Soyutlanmış İnsan Biçimli Mezar taşı. Hüsniye Şenol arşivi. Ovacık, 2022.

Aktaş Babalarının Pir Baba/Kocali'deki anıt mezarlarındaki dikdörtgen formda olan mezar taşı parçasının Fotoğraf 7'de görünen yüzünde yine kabartma tekniğiyle işlendiği görülmektedir. Dikdörtgen bir panel ile sınırlandırılmış yüzey üzerinde yer alan Kitabede dört satırdan oluşup, celi sülüs hat ile kabartma olarak yazılmıştır. (Şahin, 2023, 2). Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olup Farsça sözcükler de mevcuttur. Okunabildiği kadarıyla kitabe şu şekildedir:

“Bu mihnedi rüzigardan ... (okunmuyor) ismim kalsın yadigâr”. Türkçe tercümesi: “Bunu bu zorlu geçen günlerde yazdım, ismim kalsın hatıra.” (Akkuş, 2023, 1).

Fotoğraf 8. Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşları, Soyutlanmış İnsan Biçimli Mezar taşlarından örnekler. Hüsniye Şenol arşivi. Ovacık, 2022.

Sonuç

Tunceli Kent Belleği ile ilgili olarak yaptığımız bu çalışma, tarihin derinliklerinden günümüze kadar gelen söylenceler, menkıbeler ve sözlü tarih kırıntıları ile somut kültür unsurlarına dayalı bir bilimsel gerçeklik araştırması olarak değerlendirilmelidir. Araştırmanın güçlükleri konusunda Geertz'in şu değerlendirmesinin altını bir kere daha çizmemiz gerekmektedir: *Şimdilik önemli olan Metnin ayrıntılarından çok, yalnızca etnografyanın ön açıklasıdır. Etnografin aslında daha otomatikleştirilmiş veri toplama rutinlerini takip ettiği durumlar dışında (elbette yapması gerektiği gibi)*

karşı karşıya olduğu şey, birçoğunun üst üste bindirildiği veya düğümlendiği karmaşık kavramsal yapıların çokluğudur. Aynı anda tuhaf, düzensiz ve açık olmayan ve bunu bir şekilde önce kavramak, sonra anlatmak zorundadır. Ve bu, faaliyetinin en gerçekçi saha çalışması seviyeleri için geçerlidir: bilgi verenlerle röportaj yapmak, ritüelleri gözlemek, akraba terimlerini ortaya çıkarmak, somut malzemenin sınırlarının izini sürmek, aile ve demografi çalışması yapmak ön çalışmaları tamamlayan unsurlar arasındadır. Etnografya araştırması bir yapı inşa etmek anlamında okumaya çalışmak gibidir. Zaman zaman yabancı, soluk, eksilteli noktalarla, tutarsızlıklarla, süpheli düzeltmelerle ve taraflı yorumlarla dolu katmanlardan gerçekleri bulmaya çalışmaktır.” (Geertz, 1973, Say. 10).

Geertz'in burada sözünü ettiği metin hiç kuşkusuz sosyal antropoloji ve etnografinin bütün saha bulgularıdır. Bu bulguların değerlendirilmesi, kavramlar arasındaki tutarlılık (coherence) ve bağdaşıklığın (cohesion) ortaya konulması, aralarındaki gerçekliğin ortaya çıkarılması en büyük sorunlardan biridir. Bu çalışmada yapılan geçmişten günümüze gelen kültürel değerlerin yaşayan unsurları üzerinde bir analiz çalışması hedeflenmiştir.

Tunceli'deki Alevi Ocakları hem mekânları hem pratikleriyle inançsal varlıklarına devam etmektedir. Baba ve Anaların Cemlerde sundukları inanç ritüelleri, verilen gülbenk (dua) ile toplum canlı ve ruhsal sağlıklı tutulmaya çalışılmaktadır. Ocak mensuplarının ebedi mekân eyledikleri ziyaretgâhlar/türbeler bugün de hem şehirde hem de dışarıdan gelen ziyaretçiler tarafından ziyaret edilmektedir. İçinde yaşanan post modern süreç içerisinde Ocaklar ve mensupları yeni yollar aramaya teşvik etmektedir. Özellikle sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı göç vermiş olan Ocaklar, bazı mensupları yeniden mekânlara dönüp inanç ve kültürü korumak için uğraş vermektedirler. Bunun için vakıflar kurulmakta, ocaklar resmi olarak tescillendirilmekte, ziyaretgâhlar/türbeler onarılmakta ve yolları yeniden düzenlenmektedir.

Ayrıca Tunceli Ocakları ile ilgili son yıllarda sayıları çoğalan akademik çalışmalar Ocakların birbiriyle olan ilişkilerinde ve Ocakların daha fazla görünürlüğüne katkı sunmaktadır. Böylesi çalışmalar da Şı/Şâh Ahmet Ocağı (Şeyh Ahmet) ve ona bağlı olan Aktaş Babalarından olan Pir Baba/Kocalı (Koca Ali) örneğinde olduğu gibi; tarihsel süreç içerisinde geldikleri mekânlar olan Horasan, Malatya ve Şeh Hasan'daki türbe/ziyaretgâhlar ile benzeri motif ve semboller taşıdıkları tespitine varılmıştır. Aynı şekilde Hünkâr Bektaş Veli anıt mezar taşlarının şekillerinde de Aktaş Babalarından olan Pir Baba/Kocalı (Koca Ali) anıt mezarlarında çok benzerlikler tespit edilmiştir, Bu aynı zamanda inançsal bağlılığı ifade etmektedir ve ilişkilerin yeniden canlanmasına vesile olmaktadır. Aynı zamanda Şı/Şâh Ahmet ve Şı/Şâh Hasan Ocakları tarihsel süreçler içerisinde önemli görevler üstlendikleri görülmektedir. Yaşanan süreçler içerisinde geldikleri Malatya'daki mekânları ve inançsal hizmetler sektöre uğramadan yaşanırken, Batı Tunceli'deki mekânlar ise yeniden düzenleme ihtiyacı doğmuştur. Bu Ocağın temsilcilerinin ayrıca inançlarından dolayı yaşadığı göç süreçleri elbette bunda etkili olmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Teun A. Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi göstermiştir ki Alevilerin kültürel belleği yaşadıkları kentlerin ve mekânların belleği ile iç içe geçmiştir. Alevi inanç ve felsefesinin yeni nesillere aktarılması ve günümüzde geçirdiği dönüşümler özellikle sözlü anlatılarla gerçekleşmiştir. Türbe/Ziyaretgâhlara geçmişe verilen değeri göstermiştir. Mezar taşları üzerindeki yazıların günümüzdeki geçerliliklerini kültürel bağlamda koruması sayesinde de kent belleği ve Alevi inancı canlı kalmaktadır. Bu inancın devamlılığı için Aktaş Babaları'ndan Pir

Baba/Kocalı (Koca Ali) torunu Saycan Baba'nın ifade ettiği gibi; “doğru dur, doğru duvar hiçbir zaman yıkılmaz” anlayışı önemlidir. Yol yürüten Ana ve Babalar'ın 72 millete aynı gözle bakan yeni nesiller yetiştirirken, bireylerin rızalık sistemine dayalı; ikrar verip, özü ve sözü bir olan ve adaleti savunan, Canı merkeze alan Alevi toplumu insanlığa iyi gelecektir. Bahsedilen bütün bu aktiviteler ve söylemler Alevi toplumunun yaşadığı hafıza kaybının önüne geçmek için gerçekleşen çabalarıdır. Çalışmada ayrıntıları ile belirtilen Alevi kültürü, kültürel çeşitliliği ve bütünleştirici tavrı açısından adeta barışçıl söylemler hazinesidir. Bu kültürün ve söylemlerin gelecek nesillere aktarılması açısından çalışmada adı geçen Alevi merkezleri, geçmiş değerlerin ve kültürel birikimin aktarılması açısından Tunceli kent belleğini yaşatan mekanlardır. Çalışmada bahsi geçen bütün bu Alevi merkezleri, dede ve babaların söylemleriyle birlikte mezar taşları da ayrıca Alevi toplumsal hafızasının canlı tutulmasına çok önemli katkıları olmaktadır. Bütün bunlar dijitalleşen toplumda derinleşen toplumsal hafıza kaybına karşı özgün mücadele örnekleridir. Çalışmada ayrıntıları verilen ritüeller, otantik anlatılar ve söylemler kaybolmaya yüz tutmuş Alevi kültürel mirasının ve belleğinin aktarımında geçmişi bugüne bağlayan önemli kilometre taşlarıdır. Özellikle somut olmayan kültürel mirasın aktarımında Alevi ocakları kentin tarihsel anlattısının aktarımı ve kültürel belleğin yaşatılması açısından önemli bir fonksiyona sahiptir. Bu yönüyle bu çalışma daha sonra Alevi kültürünün ve kültürel mirasın aktarımında yaşanan hafıza kaybı ve kent belleğinin yaşatılmasına dair yapılacak olan çalışmalara bir girizgâh olmaktadır.

Kaynaklar

- Arıkan, Zeki. “1518 (924) Tarihi Çemişgezek Livası Kanunnamesi”, *Tarih Dergisi*, Sayı 34, Say: 101 vd. 2011.
- Ayyıldız, Bektaş. *Buyruk, İmamı Cafer Buyruğu*, Ankara: Ayyıldız Yay., (t.y.).
- Berentjes, Burchard. *Die orantialische Welt*, Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaft, 1972.
- Bozarslan, Mehmet Emin. *Şerephan, Şerefname*, İstanbul: Yön Matbaacılık, 1976.
- Çakmak, Yalçın. *Sultan'ın Kızılbaşları, II. Abdülhamid Dönemi Alevi Algısı ve Siyaseti*, İstanbul: İletişim Yay., 2019.
- Çevik, Cafer. *Dersim'in Yazılamayan Hazin Hikayesi*, İstanbul: Demos Yay., 2020.
- Demirdöğen, Ahmet. *Dersim'de Bir Köy: Kozluca* (Bir Köy Monografisi), Kalan Yay., 2020.
- Dersimi, N. *Hatıratım*, İsveç: Roja Nu Yay., 1986.
- Genç, Vural. *Arabgir Tarihinin Kaynakları 1-2 Cilt*, Ankara: Kerem Aydınlar Vakfı, 2020.
- Geertz, Clifford. *The Interpretation Of Cultures Selected Essays*, New York: Basic Books, Inc., Publishers 1973.
- Gülççek, Ali Duran. *Der Weg der Aleviten (Bektaschiten) (Alevilerin (Bektaşilerin) Yolu)*, Köln: Ethnographia Anatolica Yayınevi, 1994.
- Gökalp, Kağan. Bulut, S. *Dersimli Diyar Ağa*, Ankara: Kripto Kitaplar, 2011.
- Kaleli, Lütfi. *Kimliğini Haykaran Alevilik*, İstanbul: Can Yayınları, 3. Baskı, 1997.
- Harman, M-E., Yavuz. Başköy Köyü Mezarlarına Farklı Perspektiflerden Bakmak, Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences] Uluslararası Hakemli E-Dergi/ Referee International E-Journal Yıl: 6, Sayı: 12, ISSN:2587-1811- Yayımlanma Tarihi: 30.09.2021.
- Havilland, A.V.-Prins, Harald. E.L. -Walrath, Dana- McBride, Bunny, Kültürel Antropoloji, İstanbul: Kaknüs Antropolji, 2008.
- Kalman, M. *Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri*, İstanbul: Nujen Yay., 1995.
- Kaygusuz, İsmail. *Bilim Bütün Değerlerin Üstündedir, Hünkar Hacı Bektaş Veli'yi Nasıl Okumalıyız*, İstanbul: Hünkar Basım, 2016.
- Kaya, Ali. *Dersim'de Alevi Ocakları ve Ziyaretleri*, İstanbul: Ender şeyler yayıncılık, 2024.
- Kemali, Ali. *Erzincan: Tarihi, Coğrafi, İçtimai, Etnoğrafi, İdari, İhsai Tetkikat Tecrübesi*, Erzincan: Resimli Ay Matbaası, 1932.

- Koçak, Y., Özen. *Hamdullah Çelebi Savunması*, İstanbul: Serçeşme Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Korkmaz, Esat. *Etimotolojik Kızılbaşlık Sözlüğü*, İstanbul: Demos Yayınları, 2016.
- Onar köyü- Arapgir Malatya tanıtım broşürü, El basımı, t.y.
- Özkan, H. "Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları", *A.Ü. Türkiyat Enstitüsü Dergisi*; Sayı 15, Erzurum: 2010.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine1. *Liberal Düşünce Dergisi*(62), 1-21, Sayı/Issue 1 1. 2020.
- Şahin, Özgür. *Tunceli Bölgesinde bulunan mezar taşları üzerine bir değerlendirme*, Munzur Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Sunum dosyası. Tunceli: El basımı, 2022.
- Şahin, İsmail. *Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet Tavit (Dede), Şeyh Hasan köyünün kuruluş tarihçesi*, Malatya: Rek Tur, Reklam Matbaa Ltd. Şti, 2020.
- Şenol, Şengül. *D. Aleviten in der Presse unter Atatürk, Eine Untersuchung zur Berichterstattung türkischer Tageszeitungen*, Hanau: Haag+Herchen Verlag/Yayınevi, 2020.
- Şenol, Şengül "Alevi İnanç Geleneğinde Ovacık Aktaş Babaları: Pir Baba ve Kocalı", *Ovacık*, Ed. Hepkon, Z. Yılmaz, L.Ş., Aslan, Ş., Ankara: Ütopya Yayınları, 2023.
- Şerefoglu, Ş. K. – Başbuğ, H, *Millet ve Millî Birlik Bilinci*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1985.
- Sevgen, Nazmi. *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Ankara: Kalan Basım Yayın, 1999.
- Türkçe Sözlük.10. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2005.
- Molyneux-Seel, L. "A Journey in Dersim", *The Geographical Journal*, Voll. 44, No. 1, pp 49-68, 1914.
- Ulaşoğlu, İsmet Hakan. *Daha iyi Ziyaret, huzurlu İbadet İçin İnanç merkezlerine yapılan düzenlemeler*, Tunceli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Elazığ: Önder Matbaa, 2016.
- Ünal, Mehmet Ali. *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara: Türk Tarih Kurum Basımevi, 1999.
- Yalçın, Alemdar, Yılmaz, Hacı. "*Şeyh Hasan Ocağı ve Sinemilli Oymağı Üzerine Yeni Bilgiler*", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara: 2004, Sayı 30.
- Yılmazçelik, İbrahim. *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı (İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat)*, Elazığ: Kişisel Yayın, 1991.
- Yınanç, Refet. Elibüyük, Mesut. *1560 tarihli Malatya Tahrir Defteri, Karye-i Birmelik mad.99-102*, Gazi Üniversitesi yayımları, Ankara, 1983.
- Van Dijk, Teun A., *Critical Discourse Analysis*, JWST555-22, KWST555-Tannen January 16, 2015.
- Tapper, Richard, İran Sınır Boylarında Şahsevenler, Ankara: İmge Yayınları, 2004.
- Türkay, Cevdet. Osmanlıda Aşiretler Oymaklar, İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.

Kaynak Kişiler

- KK1:** Nazife ANA, (88 yaşında, ilkokul mezunu, emekli).
- KK2:** Saycan BABA, (89 yaşında, 2022 yılında vefat etti, ilkokul mezunu, emekli).
- KK3:** Rüstem POLAT, (73 yaşında, 2021 yılında vefat etti, İlkokul mezunu).
- KK4:** Hüseyin POLAT, (88 yaşında, 2007 yılında vefat etti, ilkokul mezunu, emekli).
- KK5:** Hasan POLAT, (93 yaşında, ilkokul mezunu, emekli).
- KK6:** Mustafa DÜZGÜN, (78 yaşında, üniversite mezunu, emekli).
- KK7:** Gülseren POLAT, (63 yaşında, lise mezunu, işçi).
- KK8:** Erdal POLAT, (69 yaşında, lise mezunu, çiftçi).
- KK9:** Mustafa DOĞAN, 73 yaşında, lise mezunu, emekli).
- KK10:** Ümmet KAYGUSUZ (75 yaşında, lise mezunu, emekli).
- KK11:** Mustafa DÜZGÜN, (76 yaşında, üniversite mezunu).
- KK12:** Kenan ÖNCEL (60 yaşında, üniversite mezunu, memur).
- KK13:** Sefer AKKUŞ, (61 yaşında, Üniversite mezunu, araştırmacı-yazar).

Fotoğraflar

- Nazife Ana ve Saycan Baba*; Aktaş Babaları, Polat ve Gülperi Şenol arşivi, Ovacık 2000. Fotoğraf 1.
- Kocalı Türbesi/Ziyaretgâhi*- Kocalı-Aktaş Babaları. Ali Haydar ve Hüsnüye Şenol arşivi, Ovacık, 2021. Fotoğraf 2.

Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Hüsniye Şenol arşivi, Ovacık, 2022. Fotoğraf 3.

Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Hıdır Şenol arşivi, Ovacık, 2022. Fotoğraf 4.

Pir Baba/Kocali türbe/ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Hüsniye Şenol arşivi, Ovacık, 2022. Fotoğraf 5.

Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Hüsniye Şenol arşivi, Ovacık, 2022. Fotoğraf 6.

Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşı, Hüsniye Şenol arşivi, Ovacık 2022. Fotoğraf 7.

Pir Baba/Kocali Türbe/Ziyaretgâhındaki anıt mezar taşları, Soyutlanmış İnsan Biçimli Mezar taşları. Hüsniye Şenol arşivi, Ovacık 2022. Fotoğraf 8.

Extended Abstract

In today's world, the history, identity and spirit of a city can exist with the beliefs, belief philosophy and cultural richness of the society in which it was lived in the past. It is stated that while a significant part of Alevi Ocakıs came from Khorasan at certain historical intervals in the last thousand years and made Anatolia their homeland, the communities of Şı/Şâh Ahmet and Şı/Şâh Hasan Ocakıs travelled from Malatya to West/Tunceli and preached the Alevi faith (Nazife, 2021, 3). According to Alemdar Yalçın, it is stated that they came to Anatolia from Uzbekistan Sayram region via Isfahan under the leadership of Sheikh Hasan and Sheikh Ahmet (Yalçın-Yılmaz 2004: no: 30). Saycan Baba, one of the Aktaş Babas, who stated that they are the continuation of the Great Dede Şı/Şâh Ahmet (Sheikh Ahmet), stated that they are members of this Quarry (Saycan Baba, 2021, 4). The Aktaş Babas, who took their name from Büyük Baba, who was a seyyit (seyyid), represent the Şı/Şâh Ahmet Quarry in this region. According to the oral information of the Aktaş Babas, Büyük Baba was born in 1780 and came to the place where he lives today, and they are the Babas who founded the hamlet. Kocali's birth is estimated to be around 1800. Then; Kucali, Seydemed (Seyyit), his children are Seğelu (Seyyit Halil), Seyyit Ali and Seyferat (Seyyit Ferat). Saycan Baba is the son of Seyyit Ali (Saycan Baba, 2021, 3), (Şenol, 2023, 507). Pir Baba and his son Kocali (Koca Ali) have a mausoleum/visitation centre in Aktaş hamlet and the communities living here make niyaz to their visit centre. According to the decision taken by the Erzurum Regional Board for the Protection of Cultural Assets in 2022, Koca Ali (Kocali) Tomb/Visitation Area was registered as an immovable cultural asset and a protected area. While it is stated that the tombstones in Pir Baba / Kocali Tomb / Visitation are the continuation of a deep-rooted tradition known as Balbal tradition - Taş Baba - Taş Ata in Khorasan culture (Şahin, 2022, 17). According to Sefer Akkuş; he states that the Aktaş Babas, who stated that these tombstones came from Malatya, have similarities of symbols, motifs and typologies in the tombstones of Onar Dede in Onar-Arapgir and Şı / Şâh (Şeyh) Ahmet Dede and Seyyid Teslim Abdal in Şeyh Hasan village (Şenol, 2023, 512). Similarly, these similarities were also detected in the tombstones of Sadkoğulları (known as Sadkolar) in Erzincan Kılıçkaya (Surbahan) village, which are relatives of Aktaş Babaları and belong to the 19th century (Şahin, 2024.1).

In the Ottoman period, it is known that Şı/Şâh Ahmet (Sheikh Ahmet) and Şı/Şâh Hasan Quarries took active roles in Çemişgezek Sanjakbeydom after the Battle of Çaldıran (1514) (Ünal, 1999, 323, Map 1) and in Hozat Livası established in 1848; for example, Kara Süleyman, the great grandfather of the Ağdat Babas of Şı/Şâh Ahmet Quarry, was appointed as a road guardian to West-Tunceli in 1860 (Yılmazçelik, 1999, 35-36). In the last quarter of the 19th century, with the guidance of Aktaş and Ağdat Babas, who had a great spiritual and physical power in the west of Tunceli in the last quarter of the 19th century, the region was heroically protected against the Russian invasion in 1877/1878, contrary to the misinterpretations of some historians, Nazife Ana and Saycan Baba from our oral sources gave extensive information about these events during the field studies (Nazife Ana, 2013, 3). From 1908 onwards, members of this quarry also took part in the Union and Progress Party government that came to power, and in the founding of the Republic of Turkey, Diyap (Diyap Ağa) Yıldırım, Hasan Hayri Kankotan, Ahmet Ramiz Tan, Mustafa Öztürk, Abdülhak Tevfik Gençtürk represented Dersim as deputies

(MPs) in the Founding Assembly of the Republic of Turkey (Çevik, 2020, 784-785). This study on Tunceli City Memory should be considered as a scientific reality research based on myths, legends and oral history fragments and tangible cultural elements coming from the depths of history to the present day.